

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ПЕДАГОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА ТЕОРІЇ ТА МЕТОДИКИ ДОШКІЛЬНОЇ
ТА ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ**

**ФОРМУВАННЯ МОВЛЕННЄВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ
ДОШКІЛЬНИКІВ У РІЗНОВІКОВІЙ ГРУПІ
ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ**

Кваліфікаційна робота (проект)

на здобуття другого (магістерського) рівня вищої освіти

Виконала: студентка 2 курсу 212-м групи
Спеціальності 012 Дошкільна освіта
Освітньо-професійної (наукової)
програми Дошкільна освіта
Мальцева Вікторія Миколаївна

Керівник к.пед.н., доц. Полевікова О.Б.
Рецензентка Лисенко О.М.,
директорка Херсонського ЗДО №12
Херсонської міської ради

Херсон – 2021

ЗМІСТ

Вступ	3
РОЗДІЛ 1. Теоретичні основи формування мовленнєвої компетентності дитини у різновіковій групі закладу дошкільної освіти	
1.1. Спілкування як педагогічна проблема	6
1.2. Мовленнєва компетентність: сутність і характеристика	11
1.3. Специфіка різновікового дитячого колективу	15
РОЗДІЛ 2. Експериментальне дослідження формування мовленнєвої компетентності дитини у різновіковій групі закладу дошкільної освіти	
2.1. Стан формування мовленнєвої компетентності в сучасному закладі дошкільної освіти	25
2.2. Експериментальна методика формування мовленнєвої компетентності дошкільників у різновіковій групі закладу дошкільної освіти	44
2.3. Порівняльна характеристика рівнів сформованості досліджуваної якості	58
Список використаної літератури	65
Додатки	68
Додаток А. Анкета для вихователів	72
Додаток Б. Методика «Щоб ти зробив?»	73
Додаток В. План проведення семінару-практикуму для вихователів різновікових груп	74
Додаток Г. Конспекти занять у різновіковій групі ЗДО	75
Додаток Д. Кодекс академічної доброчесності	94

ВСТУП

Актуальність дослідження зумовлена пріоритетними завданнями нової 2021 року редакції Державного стандарту дошкільної освіти, де акцентується необхідність формування мовленнєвої компетентності дитини, орієнтація на розвиток та саморозвиток дитячої особистості, яка потребує розуміння та поваги до її інтересів і прав.

Освітня робота згідно з новим державним стандартом спрямовується на створення таких умов у закладі дошкільної освіти, що забезпечують можливість дитині самостійно пізнавати навколишній світ.

Саме через це проблема мовленнєвої взаємодії здобувача дошкільної освіти з іншими дітьми в різновіковій групі набуває особливої значущості.

У дослідженнях А.Арушанової, В.Бутейко, І.Дьоміної, О. Захарової, А.Ізмайлової, В.Караковського, З. Кондратьєвої, І. Флегонтової, Л. Фоменко, С.Якобсона різновікову групу закладу дошкільної освіти визнають оптимальною методикою середовища дитячого розвитку. Науковці у різновіковому складі групи вбачають сприятливі умови, за яких успішно відбувається соціалізація як молодших, так і старших дітей. Через взаємний обмін вміннями, знаннями й навичками відбувається стимулювання процесів взаємодії та спілкування.

У працях О.Аматьєвої, А.Богуш, Н.Гавриш, О.Ушакової міститься обґрунтування проблеми мовленнєвого спілкування й розвитку мовлення.

Проте проблема розвитку мовлення в різновіковому дитячому колективі ще потребує подальшого розв'язання.

Тож актуальність і необхідність наукових розвідок зумовили вибір теми дипломної роботи **«Формування мовленнєвої компетентності дошкільників у різновіковій групі закладу дошкільної освіти»**.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дипломна робота виконувалась у відповідності з науково-дослідною темою кафедри теорії та методики дошкільної та початкової освіти Херсонського державного університету «Теоретико-методичні засади формування професійної компетентності сучасного педагога дошкільної та початкової освіти».

Мета дослідження – визначити й науково обґрунтувати методику формування мовленнєвої компетентності дошкільників у різновіковій групі закладу дошкільної освіти й експериментально перевірити її ефективність.

Завдання дослідження:

1. Визначити сутність дефініцій «мовленнєва компетентність»; «різновікова група закладу дошкільної освіти», «навчання один одного».
2. Виявити показники, критерії, рівні сформованості мовленнєвої компетентності дошкільників у різновіковій групі закладу дошкільної освіти.
3. З'ясувати й апробувати експериментальну методику мовленнєвої компетентності дошкільників у різновіковій групі закладу дошкільної освіти.

Об'єктом дослідження обрано мовленнєву діяльність здобувачів дошкільної освіти.

Предметом дослідження – методику формування мовленнєвої компетентності дошкільників у різновіковій групі закладу дошкільної освіти.

Методи дослідження: з метою обґрунтування проблеми формування мовленнєвої компетентності дошкільників у різновіковій групі закладу дошкільної освіти використовувалися теоретичні методи узагальнення й аналізу наукових джерел із педагогіки, психології, психолінгвістики та лінгводидактики. Для формування рівнів мовленнєвої компетентності

дошкільників у різновіковій групі закладу дошкільної освіти був задіяний метод педагогічного експерименту. Для узагальнення кількісного та якісного аналізу даних, отриманих під час науково-дослідної роботи, використовувались статистичні методи.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в обґрунтуванні методики формування мовленнєвої компетентності дошкільників у різновіковій групі закладу дошкільної освіти.

Практичне значення кваліфікаційної роботи полягає у можливості використання основних її положень, рекомендацій та висновків в освітніх компонентах закладів вищої освіти лінгводидактичного спрямування, виконання курсових робіт; практиками – безпосередньо в роботі з дошкільниками.

Апробація результатів роботи здійснена в публікації, що міститься у збірці матеріалів Інтернет-конференції всеукраїнського рівня, що відбулася 23 жовтня 2020 року в Ніжинському державному університеті імені М.Гоголя «Сучасне дошкілля: актуальні проблеми, досвід, перспективи розвитку».

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ МОВЛЕННЄВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ДИТИНИ У РІЗНОВІКОВІЙ ГРУПІ ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

1.1. Спілкування як педагогічна проблема

Вивчення і аналіз дефініцій та визначення поняття спілкування показує, що дослідники даного напрямку часто вживають такі його ознаки як: спосіб організації діяльності; встановлення взаємин; вироблення загальної стратегії взаємодії; взаємозв'язок суб'єктів; обмін інформацією, думками, відчуттями, емоціями, переживаннями; сприйняття один одного; взаємовплив; задоволення потреби в підтримці, солідарності, розумінні; суб'єкт – суб'єктний процес; обмін результатами діяльності; процес передачі і декодування тощо [27, с.134]. Отже, ознаками спілкування, що найбільш вживаються, є ті, які спрямовані на підтримку повноцінної життєдіяльності індивідів, забезпечення їх спільної діяльності і взаємин у соціумі.

Засобами комунікативного процесу є різні знакові системи, перш за все мова, а також невербальні засоби спілкування – оптико – кінетична система знаків (жести, міміка, пантоміміка), пара – і екстралінгвістичні системи (інтонація, немовленнєві вкраплення в мову, наприклад, паузи), система організації простору комунікації і, нарешті, система контакту очима [15, с. 25].

Залежно від переважання тих або інших засобів спілкування виділяються мовний, немовний і комбінований види спілкування. Мовленнєве спілкування – найбільш довершена форма спілкування. Це дозволяє розглядати мовленнєве спілкування як таку його форму, де

закономірності процесів спілкування виступають в найбільш характерному і доступному для дослідження вигляді [16, с. 15].

Одним із засобів комунікації є мова. А. Петровський називає його вербальною комунікацією [25], феномен який досліджувався багатьма ученими (Ф. Гужва, М. Жинкін, Т. Ладиженська, О. Леонтєв, М. Львов і ін.). дотримуються думки, що головною формою духовного зв'язку людських суб'єктів є саме вербальна комунікація.

Мовленнєве спілкування грає визначальне значення в житті кожної людини. Спілкування – поняття, що позначає соціальний феномен, який розкриває механізми структуризації, організації і функціонування людського суспільства, способи і форми включення індивіда в соціально – історичний контекст. Спілкування служить елементом системи людина – суспільство [40]. У нашому дослідженні провідною функцією процесу спілкування виступає комунікативна, яку ми розглядатимемо як єдину ланку між дітьми в процесі взаємодії і виконання сумісних дій, направлених на досягнення загальної мети в різновіковому дитячому колективі [29, с.78].

У сучасній психологічній літературі, присвяченій особливостям спілкування дошкільників, виділяються чотири форми спілкування: ситуативно – особистісне спілкування (1 – й місяць).

Наступна форма спілкування в онтогенезі, виділена М. Лісіною, – ситуативно – ділова, характерна для дітей у віці біля півроку [17].

У віці трьох – чотирьох років, дитина приходить до нової для нього форми спілкування позаситуативно – пізнавальної. Спілкування зберігає характер обслуговуючої діяльності, але вона розгортається на фоні сумісного дорослим або самостійного ознайомлення з навколишнім світом. Найцікавішим феноменом є вміст потреби дитини у позаситуативно – пізнавальному спілкуванні, як прагнення дитини до пошани дорослим.

Провідним мотивом спілкування стає пізнавальний мотив. Дитина втрачає впевненість, вступивши у сферу умоглядних міркувань, втрачає звичну опору на наочність, дану у почуттях. Співпраця із старшими в цій новій сфері представляється їй можливим тільки в тому випадку, якщо вони не сміятимуться над ним, а віднесуться з належним визнанням. Значення описуваної форми спілкування у загальному психічному розвитку полягає, в тому, що вона допомагає йому проникнути в позачуттєву сутність явищ, сприяє розвитку наочних форм мислення. Як основний засіб спілкування на даному етапі вже виступає мова, тобто саме у віці трьох – чотирьох років. Стадію появи позаситуативно – пізнавального спілкування М. Лісіна називає початком розвитку мовленнєвої комунікації у дитини [17]. Таким чином, паралельно з лінією комунікативного розвитку шикується лінія мовленнєвого розвитку.

Четверта форма визначається як позаситуативно – особистісна. Спілкування розгортається на тлі теоретичного і практичного пізнання соціального світу і протікає у формі самостійних епізодів та як обслуговуюча діяльність. Її поява пов'язана з віком п'яти – шести років. Провідний мотив спілкування в даному випадку – особистісний, але його характер принципово інший, ніж при ситуативно – особистісному спілкуванні. Відтепер дорослий виступає не як абстрактна особа, а як конкретна соціальна історична особа: Для дошкільників набувають живого значення деталі з життя дорослого, які ніяк їх не стосуються (чи є у тебе синочок, де він живе, чи уміє водити машину), але дозволяють відтворити повноту конкретних подробиць повнокровний образ цієї людини [17]. Перетворення мотивів спілкування свідчить про те, що комунікативна потреба дитини набуває нового змісту. Для старших дошкільників характерне прагнення не просто до доброзичливої уваги дорослих, але й до взаєморозуміння та співпереживання. Значення позаситуативно –

особистісного спілкування полягає в тому, що воно дозволяє залучити дитину до моральних і етичних цінностей суспільства.

Важливим для нас виступає розгляд існуючих відмінностей між сферою спілкування дитини з дорослим та з однолітком. Спілкування з однолітками має ряд істотних особливостей, що якісно відрізняють його від спілкування з дорослим. Перша і найбільш важлива відмінна риса спілкування дошкільників полягає у великій різноманітності комунікативних дій, в спілкуванні з однолітком можна спостерігати безліч дій та звернень, що практично відсутні у контактах із дорослим [26, с.143]. Спілкуючись з однолітком, дитина сперечається з ним, нав'язує свою волю, заспокоює, вимагає, наказує, обурює, жаліє тощо. Саме в спілкуванні з однолітком починають з'являтися складні форми поведінки, такі як, наприклад, прагнення виразити образу, нарочито не відповідати партнеру, кокетування, фантазування і т.п. [35, с. 345 – 346].

Друга яскрава відмінність спілкування однолітків полягає в її яскравій емоційній насиченості. Підвищена емоційність і розкутість контактів дошкільників відрізняють їх від взаємодії з дорослим [35, с. 346].

Третя специфічна особливість контактів дітей полягає в їх нестандартності і нерегламентованості, тому що у спілкуванні з однолітками дошкільники використовують найнесподіваніші і оригінальніші дії і рухи.

Наступна відмінна особливість спілкування однолітків – перевага ініціативних дій над тими, що відбуваються у відповідь. Це виявляється особливо яскраво у неможливості продовжувати і розвивати діалог, що розпадається через відсутність у відповідь реакції партнера. Для дитини значно важливіше його власна дія або вислів, а ініціатива однолітка в більшості випадків ним не підтримується [35, с. 347].

Упродовж дошкільного віку спілкування дітей один із одним істотно змінюється за всіма параметрами: змісту потреби, мотивам і засобам спілкування [41, с.56]. Незважаючи на плавність та поступовість, відбуваються якісні зміни. Від двох до семи років виокремлюються два такі переломні моменти: приблизно в чотири роки – перший, близько шести років – другий. Характерною особливістю першого є різке зростання значущості однолітка в житті дитини. Другий перелом зовні виражений менш чітко, проте він не менш важливий. Його зовнішні прояви пов'язані з появою вибіркових прихильностей, дружба і з виникненням стійкіших, глибших відносин між дітьми. Ці переломні моменти розглядалися М. Лісіною як часові межі трьох етапів розвитку спілкування дітей [18]. Аналогічно до сфери спілкування дошкільників із однолітками, ці етапи дослідниця назвала формами спілкування дітей із однолітками [35]. Емоційно – практична форма спілкування виникає на третьому році життя дитини. Від однолітка він чекає співучасті в своїх забавах і самовираженнях. Основні засоби спілкування – експресивно – мімічні.

Схарактеризуємо наступну форму спілкування однолітків – ситуативно – ділову. Вона виникає приблизно у чотири роки і залишиться найбільш типовою до шестирічного віку. Головним змістом спілкування дітей у середині дошкільного віку стає ділова співпраця. При ситуативно – діловому спілкуванні дошкільники зайняті загальною справою, вони повинні погоджувати свої дії і враховувати активність свого партнера для досягнення загального результату. Такого роду взаємодію було названо співпрацею. Потреба в співпраці однолітка стає головною для спілкування дітей. Разом з потребою в співпраці на цьому етапі виразно виділяється потреба у визнанні і пошані однолітка [18]. Роль ситуативно – ділової форми спілкування помітно зростає серед інших видів активної діяльності

дітей. Це пов'язано з перетворенням провідної діяльності дошкільників – сюжетно – ролевої гри, при якій основним засобом спілкування стає мова.

Таким чином, специфіка спілкування дитини дошкільного віку полягає в наявності у неї двох сфер спілкування та взаємодії, що паралельно розвиваються: сфера спілкування з дорослими та з однолітками. Кожна з цих сфер має великий вплив на психічний розвиток дитини. Хоча роль спілкування з дорослим залишається значущою і такою, що веде впродовж дошкільного періоду, все це аніскільки не зменшує значення спілкування з однолітком в житті дитини, оскільки саме спілкування з ровесником на певному віковому етапі (чотири – п'ять років) стає незамінним і незрівняним ні з чим. Воно істотно відрізняється від спілкування з дорослим і дає дитині унікальний досвід для розвитку. Вказані відмінності в спілкуванні двох сфер допомагають виявити специфіку міжособистісної взаємодії дітей один із одним.

1.2. Мовленнєва компетентність: сутність і характеристика

У новій редакції 2021 року Базового компонента дошкільної освіти зазначається: «Мовленнєва компетентність – здатність дитини продукувати свої звернення, думки, враження тощо в будь-яких формах мовленнєвого висловлювання за допомогою вербальних і невербальних засобів» [23, с. 9].

У зв'язку із цим розглянемо різні підходи, що існують в аналізі мовленнєвого спілкування. Одним із головних теоретичних положень, що ґрунтуються на комунікативному підході, є визнання комунікативної функції мови як провідної (Л.Виготський, А. Лурія, С. Рубінштейн, Д.Ельконін та ін.). Ця функція розглядається як єдність висловлювання і дії. Мова виражає певний зміст, а також відношення того, хто говорить, до цього змісту і до адресата, на основі чого здійснюється вплив на співбесідника [33]. Разом із комунікативною функцією мова виконує і когнітивну, оскільки є способом формування і формулювання думки [7].

Мовленнєве спілкування передбачає широке використання невербальних (кінетичної знакової системи) способів таких як: жести, міміка, контакт очей, пантоміміка і паралінгвістичні компоненти (інтонація, пауза, темп, тембр тощо). Крім того, мовленнєве спілкування обумовлене екстралінгвістичними чинниками (ситуативна конкретність, акреопозиція, національно-культурні й етнічні традиції) та системою організації простору комунікації (проксемікою) [19, с. 14].

Мінімальною цілісною одиницею мовленнєвого спілкування, на думку М. Бахтіна, є висловлювання [5]. Володіючи, на відміну від речення, смисловою завершеністю, висловлювання завжди несе в собі ознаки того, хто, кому, навіщо, у якій ситуації говорить; воно багатоголосне, поліфонічне. Розгортання вислову йде від мотиву, вольового завдання, через внутрішнє мовлення до зовнішнього мовлення. Основним двигуном смислового розгортання є зіставлення суб'єктивного одномоментного сенсу, який приписується даному слову, і його об'єктивного значення [5]. Таким чином, сприйняття і породження мовленнєвого висловлювання є багаторівневими процесами, що мають складну, ієрархічно організовану структуру, що спираються на різні операції.

Для дітей дошкільного віку, указує Ф. Сохін, які опановують усне мовлення, предметом діагностики і формування мовленнєвого процесу виступає говоріння і слухання. У тому і в другому випадках головним завданням партнерів (комунікантів) є породження змісту вислову. Породжуючи мовлення, людина виражає свої думки. Зміст же і виникає з мови, яку чуємо. Орієнтація на породження і розуміння змісту мовлення примушує виділити таку одиницю обстеження, вивчення, аналізу і навчання як мовленнєвий вислів [37].

Породження мовлення ставить собі за мету передати думку, а для цього перед дитиною стоїть завдання навчитися оформляти думку в

мовний вислів і супроводжувати його відповідними експресивно-мімічними засобами. Щоб відбувся акт мовленнєвого спілкування, задум людини має наповнитися конкретним лексичним змістом і оформитися в граматичну методику. Таке перетворення відбувається у момент породження мови і приводить до утворення реальної комунікативної одиниці взаємодії – мовленнєвого висловлювання [37].

Ф. Сохін зауважує, що розуміння дитиною цілісної картини образу ситуації виступає найважливішою характеристикою рівня психічного розвитку, тому що синтезує в собі когнітивні, ефектні і мотиваційні параметри. Вибір головних ознак, атрибутів мовленнєвої комунікації, надзвичайно важливий для дитини. Таким чином, самодостатніми ознаками, які вимагають усвідомлення дошкільниками, є характеристики образу ситуації, тобто взаємозалежної системи людина – ситуація. Дитина, що виявляє розуміння причинних зв'язків і взаємозалежності відміченої системи, демонструє розвиток певної логіки мислення: розуміння співвідношень між головними і другорядними ознаками, співвідношень між цілим і частиною, розуміння відносин взаємодії між різними складовими ситуації спілкування [37, с. 9].

У зв'язку з цим необхідно розглянути такі поняття як мовна і мовленнєва компетенції.

Мовна компетенція – це засвоєння і усвідомлення мовних норм, які склалися історично у фонетиці, лексиці, граматиці, орфоепії, семантиці, стилістиці й адекватне їх використання у різних видах людської діяльності [24]. Під мовною компетенцією учені (А.Богущ, М.Львов) розуміють уміння адекватно і доречно практично користуватися мовою в конкретних ситуаціях (висловлювати свої думки, бажання, наміри, прохання і тому подібне), використовувати для цього як мовленнєві, так і немовленнєві (міміка, жести, рухи) й інтонаційні засоби виразності мови. Мовленнєва

компетенція включає лексичну, фонетичну, граматичну, діалогологічну та комунікативну компетенції [38, с. 22].

Комунікативна компетенція є кінцевим результатом засвоєння і мовної, і мовленнєвої компетенцій. Учені по-різному визначають її сутність. Так, німецькі учені К. Менг і Б. Крафт розглядають її як специфічну систему різних видів знань, що вживаються, тільки частково усвідомлюваних індивідом знань, які виступають предметом роздуму і розмови, регулюють інтеракційну діяльність мовленнєвого спілкування. На їхню думку, тільки на основі комунікативної компетенції особа здатна планувати і породжувати вислови, розуміти сенс вислову співбесідника, адекватно оцінювати як окремі вислови, так і текст. Без комунікативної і мовленнєвої компетенції неможливе нормативне використання певної системи інтеракційної діяльності мовленнєвого спілкування [36, с. 29].

Комунікативна компетенція, за думкою А.Богущ, це комплексне використання з метою комунікації мовних і немовних засобів, спілкування у різних ситуаціях буття, уміння орієнтуватися в ситуації спілкування, ініціативність спілкування [19, с. 22]. Отже, комунікативна компетенція – це обізнаність людини, певна система знань, практичних мовних умінь і навичок, мовних здібностей людини.

Теоретичною основою визначення змісту комунікативної компетенції дитини-дошкільника в процесі навчання, є облік функціонального характеру мови і мовлення. Так, І. Зимня об'єднує всі функції мови в три групи: соціальну, інтелектуальну і особистісну функцію людини [13, с. 14 – 15]

Першу групу складають функціональні характеристики, які характеризують мову як спосіб спілкування у формі соціальної взаємодії: засвоєння суспільно-історичного соціального досвіду, тобто соціалізація, залучення до культурно-історичних цінностей. Серед них автор виділяє

комунікативну функцію як генетично початкову і основну в процесі навчання дітей мови.

До другої групи належать характеристики мови, які реалізують інтелектуальні функції людини. Мова виступає як засіб номінації і індикації дійсності; узагальнення в процесі формування, розширення, диференціація і уточнення понятійного апарату людини; опосередкування вищих психічних функцій; розвиток пізнавальних інтересів; задоволення комунікативних і пізнавальних потреб. У вищесказаній характеристиці мова виступає предметом формування мовленнєвої свідомості, основним чинником інтелектуального розвитку дитини.

Третю групу складають особистісні характеристики мови: мова як засіб розуміння людиною власного Я і рефлексії, самовираження і саморегуляції [13].

Таким чином, успішність мовленнєвого спілкування дітей дошкільного віку залежатиме від того, як сформована комунікативна компетентність, тобто рівень навчання взаємодії здобувачів дошкільної освіти з навколишніми людьми і членами дитячого колективу. У зв'язку з цим необхідно розглянути проблеми взаємин дітей у дитячому колективі.

1.3. Специфіка різновікового дитячого колективу

Період дошкільного дитинства найбільш сенситивний для формування добрих відчуттів до інших людей. Саме в суспільстві однолітків закладаються основи справедливості, совісті, соціальної активності, без чого проблема людського чинника, якій надається таке велике значення в нашому суспільстві, не може бути вирішена по відношенню до підростаючого покоління. Навіть сім'я, де є декілька дітей і завдяки тому складаються сприятливіші умови для їх виховання, на противагу сім'ї з єдиною дитиною, не може замінити дошкільнику

спільноти ровесників, бо його позиція серед братів і сестер, як старшого або молодшого, має окрім переваг і свої недоліки [32, с. 8].

Г. Андреева групу дитячого садка розглядає як першу дитячу організовану малу групу, що має разом із сім'єю визначальний вплив на становлення особистості дошкільника. На цьому етапі у дитини з'являються початкові колективістські відносини з однолітками, у цей же час визначаються перші ознаки дитячого колективу [1, с. 19].

У групі дитячого садка, яка звичайно об'єднує дітей одного віку, дошкільники вступають в ігрову взаємодію і можна спостерігати, як вони без особливого впливу дорослого об'єднуються удвох, утрюх, а то і більше для якихось потрібних їм цілей гри. А. Усова вперше визначила особливості цих відносин і їх вплив на становлення дитячого колективу, на формування суспільних якостей дитячої особистості [39].

М. Лісіна відзначає, що в період новонародженості і в дитячому віці між дітьми і навколишніми людьми виникають первинні, емоційно безпосередні відносини, що породжують надалі взаємну прихильність людей, їх довіру і відвертість один одному. Такі відносини виграють особливо важливу роль в розвитку дітей в цьому віці і ведуть цей розвиток за собою [18].

Наступним етапом розвитку спілкування у дітей, на думку М. Лісіної, стає поява контактів із однолітками, які доповнюють і замінюють дитині спілкування з дорослим при його дефіциті. Крім того, спілкування з дорослим вочевидь, необхідно дитині для розвитку уміння і прояву ініціативи і активності в міжособистісних відносинах. Точно визначити, коли саме вплив однолітків на розвиток спілкування дітей стає вирішальним, практично неможливо. Багато дітей вже в ранньому віці роблять спроби контактів із іншими людьми, але ці контакти звичайно нетривалі і найчастіше бувають односторонніми. Тільки на другому році

життя дитина починає систематично грати з іншими дітьми [18]. Відмічено, що між собою діти починають спілкуватися ще до того, як навчаться говорити. Користуючись жестами, мімікою, пантомімікою вони виражають один одному свій емоційний стан, просять про допомогу. Таким чином, процес формування відносин починається в ранньому дитинстві.

Подальший розвиток взаємин дітей, пов'язаний із раннім віком, йде в руслі спільної діяльності – гри. Виникнення спільної, наочної діяльності і спілкування з однолітками в ранньому віці приводить до прояву численних дитячих ігор, які дають подальший поштовх до вдосконалення форм і видів взаємин, колективних стосунків.

У старшому дошкільному віці відношення до однолітка знову істотно міняється. До шести років, значно зростає кількість просоціальних дій і емоційна залученість у діяльність і переживання однолітків. Просоціальна поведінка старших дошкільників не завжди є довільно регульованою. Просоціальні дії старших дошкільників супроводжуються позитивними емоціями, адресованими однолітку. Всупереч правилам, діти намагаються допомогти йому, вступаючи в суперечку з дорослими, захищають і виправдовують дії іншої дитини. Все це свідчить про те, що просоціальні дії старших дошкільників здійснюються не тільки і не завжди з прагнення виконати моральну норму, і що ці дії спрямовані в основному не на підтримку власної позитивної оцінки (або оцінки дорослого), а безпосередньо на іншу дитину [14, с. 120].

У процесі спілкування в групі виникають як позитивні контакти між дітьми, що викликають добрі відчуття, так і різні зіткнення, які можуть породити негативні вчинки. Автор зауважує, що сама по собі діяльність не може вирішити завдань колективізму. Вирішальне значення, на її думку, має керівництво вихователя взаєминами дітей. Вчена відзначає, що різними за змістом причинами викликаються і труднощі дітей, що конфліктують з

однолітками. Однією з причин є невміння управляти своєю поведінкою (у зв'язку із зайвою рухливістю), відсутність недостатньо добре розвинених способів побудови взаємин з однолітками, поєднуване з недостатнім володінням ігровими навиками, наявність негативних мотивів поведінки [34].

Дослідники (А. Арушанова, Т. Маркова, В. Нечаєва, Л. Пен'євська [3, с.153]) дійшли висновку, що егоїстична поведінка дітей дошкільників дуже складний феномен, що має різноманітні форми прояву і різну динаміку протікання, в одних випадках, егоїстична поведінка дитини має місце на фоні негативних відношенні з однолітками, а в інших, навпаки, найпозитивніших; у одних, поєднується з дуже низьким статусом дитини, а в інших з високим.

Отже узагальнені дані всіх досліджень показали, що група старших дошкільників шести – семи років може бути дитячим колективом, де виразно виражена тенденція направляти зусилля до загальної мети. Для цього характерні такі взаємини, в основі яких лежить доброзичливість, уважність, співчуття, бажання прийти на допомогу товаришу, тобто колективні взаємини, виступаючі в певній системі. У групі можуть бути відсутніми ті якості, які визначають колектив, але кожна група дітей старшого дошкільного віку може стати колективом [14].

В історії розвитку дошкільної освіти завжди були групи, що об'єднували дітей різного віку: різновікові групи в сезонних і стаціонарних дошкільних установах сільської місцевості, цілодобові групи, санаторні групи, різновікові групи в малокомплектних дитячих садах. В даний час – це різновікові групи в приватних дитячих садках, групи комфортного перебування в закладах дошкільної освіти.

У науково – методичній літературі ведуться дискусії: за і проти різновікових груп. Як свідчить практика, негативне відношення до таких груп висловлюють, в основному, практичні працівники, пояснюючи це

труднощами роботи. Учені (А.Арушанова, В.Гербова, А.Давидчук, І.Деміна, Л.Фоменко, С.Якобсон і ін.) позитивно оцінюючи перебування дітей в різновіковій групі, розглядають її як оптимальну методику дитячого розвитку, оскільки різновіковий склад групи створює сприятливі умови для розвитку як старших, так і молодших дітей, забезпечує процес соціалізації [2; 20; 42].

Питання переваги різновікових груп для дітей дошкільного віку обговорювалися педагогами ще з 20 – 30 – х років 20 століття (Н.Крупська, Е.Тихеева). Проте, не дивлячись на наявність позитивних сторін в сумісному вихованні дітей, різного віку широкою практикою суспільного виховання був вибраний інший шлях – організація освітнього процесу з дітьми одного віку. Малокомплектні дитячі садки і різновікові групи вважалися тимчасовими і розглядалися як не цілком бажане явище. Тому достатньо довгий час дослідниками не робилася спроби вивчення специфіки різновікової групи дошкільників.

Вперше в дошкільній педагогіці проблема сумісного виховання дітей різного віку як предмет спеціального дослідження була представлена в роботах Р. Жуковської, Т. Маркової, В. Нечаєвої, Н. Пантіної, Л. Пенсьєвської на початку 70 – х років [21; 22].

У дослідженнях 80 – х років А. Арушанової, В. Гербової, А. Давидчук, Т. Доронової, Т. Макєєвої, В. Стерлікової, В. Щур, Т. Юртайкіної, С. Якобсон переконливо показано на різному змісті, що різновікова дошкільна група має значний розвивальний потенціал. Проте він не починає діяти автоматично. Для його реалізації необхідні певні умови [16; 20; 42].

У різновіковій групі суб'єктом освітнього процесу може розглядатися як окремо взята дитина одного віку, так і група взаємодіючих дітей різного віку. Дослідження, присвячені міжособистісним відносинам у групах і

колективах (Н. Ганошенко, Л. Галігузова, З. Мещерякова, А. Рузьська, Е. Смірнова і ін.), показують, що не тільки окрема дитина, а й різні групи дошкільників, об'єднаних за різноманітними ознаками, можуть виступати суб'єктом виховної дії. Як суб'єкт освітнього процесу різновікової групи виступає група дошкільників, які мають різні вікові, індивідуально-психологічні потреби та особливості. Прагнення до взаємного обміну знаннями, уміннями і навиками стимулює процес взаємодії і спілкування.

Суб'єктом соціального компоненту освітнього процесу різновікової групи є педагог. У дослідженнях у галузі взаємодії дітей різновікових груп (А. Давидчук, Т. Доронова, З. Якобсон) наголошується, що саме по собі сумісне перебування дітей різного віку не гарантує продуктивної їх взаємодії, оскільки реальна зацікавленість дітей у таких відносинах досить різна (молодший реально потребує допомоги, тому частіше звертається до старшого, а старший не вважає за потрібне спілкуватися). Щоб реальна педагогічно ефективна взаємодія і спілкування існували між дітьми, надзвичайно важливою є роль педагога, особливість діяльності якого полягає в здійсненні педагогічної взаємодії з дітьми різного віку.

Педагогічну взаємодію в різновіковій групі вивчали Е. Герасимова, І. Кондратьєва, В. Караковський, М. Смаїлова, розглядаючи проблему керівництва міжвіковим спілкуванням дітей. Науковці помітили, що в різновіковому спілкуванні роль дорослих (вихователя) істотно відрізняється: більш слабкою стає функція адміністрування, придушення, а на перший план висуваються функції педагогічного сприяння. Форма і зміст педагогічної взаємодії у групі дітей різного віку мають ряд особливостей. Педагогу доводиться одночасно враховувати рівень дітей різного віку, впливати на дітей окремої вікової групи і на їх різновікові об'єднання.

Як суб'єкт освітнього процесу педагог різновікової групи здійснює педагогічну взаємодію з дітьми різного віку з урахуванням специфіки даної групи. При цьому різні варіанти різновікової взаємодії дітей дозволяють педагогу варіювати способи, форми організації освітнього процесу [38, с. 46].

Дослідниками (Л. Байбородова, Т. Макєєва, В. Стерлікова, Н. Фаас) було здійснено педагогічну діагностику освітнього процесу ЗДО у групах дітей різного віку. Учені виділили особливості, які обумовлені наступними чинниками: специфікою розвитку дітей у різновіковій групі і діяльністю педагога.

Відносини дітей у різновіковому дитячому колективі залежать від типів різновікової взаємодії, що склалися. Л. Байбородова виділила типи взаємодії в різновіковій групі: співпрацю, діалог, угоду, опіку, придушення, індиферентність, конфронтацію, конфлікт [4, с. 177 – 190]. Досліджуючи дитячі контакти і їх мотиви в різновіковій групі, визначила наступні типи взаємодій: активно – позитивний, активно – негативний, байдужа, незацікавлена взаємодія. Е. Герасимова [9], вивчаючи соціально – психологічні особливості взаємин дітей у різновіковій групі дитячого садка, склала п'ять моделей взаємодії старших дітей із молодшими: заборонну, обмежувальну, споглядальну, направляючу, співробітницьку. З аналізу досліджень вченої було виявлено, що дошкільники старшого віку виявляють готовність до взаємодії з дитиною молодше себе, і навпаки.

Міжвікова взаємодія дітей приводить до виникнення такого педагогічного явища, як навчання один одного. Під навчанням один одного Е. Давідовіч розуміє стихійний або організований процес спілкування і взаємодії дітей різного віку, що знаходяться на різних рівнях розвитку. Результатом навчання один одного дітей різного віку є взаємний (двосторонній) обмін знаннями, уміннями, навичками, досвідом, їх

закріплення і придбання нових [11, с. 49]. Суть процесу навчання один одного полягає в обміні знаннями, соціальним досвідом, практичними навиками.

У роботах А. Арушанової, В. Гербової, А. Давидчук виявлено, що, об'єднуючи дітей різного віку, де старші володіють способами і змістом виконання діяльності, а малюки тільки починають цим опановувати, створюються умови для навчання один одного. Передумови організації навчання один одного полягають у формуванні у старших дітей усвідомлення і ухвалення на себе ролі вчителя, а у малюка – готовності вчитися у старшої дитини. У процесі навчання один одного на заняттях діти, старші за віком, активно використовують свої знання (пояснюють, розповідають, роблять порівняння, показують, демонструють). А молодші діти ці знання активно переймають від старших дітей (просять розповісти або показати, ставлять запитання).

В основі навчання один одного і взаємодії дітей різного віку, відзначають учені, лежать внутрішні психологічні передумови, сприяючі їх виникненню: децентрація та емпатія.

Учені відзначають необхідність педагогічної діагностики освітнього процесу різновікової групи дитячого садка, яка полягає в оцінці розвитку дитини і у міжвікових взаємодіях.

Основне завдання педагогічної діагностики як засобу побудови освітнього процесу в різновіковій групі, за словами Л. Байбородової, полягає у виявленні критеріїв і показників оцінки розвитку дитини в міжвікових взаємодіях, що відображають процес соціалізації і взаєморозвитку дітей в освітньому процесі різновікової групи дитячого садка. Для виділення критеріїв оцінки розвитку дитини в системі міжвікових взаємодій, вважає автор, педагогічна діагностика має бути спрямована на дослідження внутрішніх особливостей різновікової

взаємодії (децентрації, емпатії, емоції), вивчення проявів, різних дій, направлених на дитину іншого віку, (наочної, комунікативної взаємодії і взаємонавчання), і визначення їх значення в розвитку дитини окремо взятого віку [4].

Таким чином, різновікові групи дитячого садка – це колективи дітей, що об'єднують дітей різного дошкільного віку. Чимало дослідників оцінюють різновікові групи дитячого садка як оптимальну методику середовища дитячого розвитку. На їх думку, різновіковий склад групи створює сприятливі умови для розвитку, як старших, так і молодших дітей і тим самим забезпечує процес соціалізації розвитку особистості. Як суб'єкт в освітньому процесі у різновіковій групі є група дошкільників різного віку, наділених різними віковими, індивідуально-психологічними особливостями, потребами. Прагнення до взаємного обміну знаннями, уміннями і навичками стимулює процес взаємодії і спілкування.

Численні факти, матеріали доводять, що старші і молодші діти знаходяться в нерівному положенні. Великий життєвий досвід, знання, упевненість в своїх діях забезпечують старшій дитині положення ведучого. Міжвікова взаємодія дітей приводить до виникнення такого педагогічного явища, як взаємонавчання.

Спілкування дітей різного віку має розглядатися як педагогічний чинник. У дитячій установі необхідна організація систематичного спілкування дітей старшого дошкільного віку з дітьми більш молодшого [28]. Воно дає великі можливості для формування навичок мовленнєвого спілкування у дошкільників.

Діти старшого дошкільного віку мають більший досвід мовленнєвого спілкування, тому є зразком для молодших дошкільників. Для посилення впливу дітей старшого дошкільного віку на малюків важлива попередня підготовка старших [30].

Спілкування дітей відбувається у повсякденному житті – в побуті, під час виконання доручень дорослого, в іграх. Істотне значення має культура і зміст спілкування. В умовах педагогічно організованого спілкування у молодших дошкільників створюється емоційна готовність сприймати досвід, навички спілкування старших дітей.

Таким чином, необхідною умовою для ефективного розвитку мовленнєвого спілкування є створення позитивних взаємин дітей. Для об'єднання дітей найбільш ефективною діяльністю є гра, в процесі якої мовленнєве спілкування найбільш різнобарвне.

РОЗДІЛ 2

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ФОРМУВАННЯ МОВЛЕННЄВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ДИТИНИ У РІЗНОВІКОВІЙ ГРУПІ ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

2.1. Стан сформованості мовленнєвої компетентності в сучасному закладі дошкільної освіти

На етапі пошуково-розвідувального експерименту брали участь 40 вихователів закладів дошкільної освіти Херсонської області (текст анкети див. в додатку А). Проаналізуємо одержані дані.

Перше питання анкети передбачало з'ясувати, в якій групі працюють респонденти. Виявилось, що тільки 5% опитаних вихователів працюють, за їх словами, в змішаній групі, тобто різновіковий. Такі відповіді ми одержали, в основному, від дошкільних працівників сільської місцевості. Щодо віку дітей (друге питання анкети) були одержані такі відповіді: 3,4,5,6,7 – ої роки життя – 2%; п'ятий – сьомий роки життя – 1,5%; від двох років до семи – 1% опитаних; від року до трьох – 0,5%.

25% педагогів працюють в середній групі, хоча вік дітей вказали чотири – п'ять років; 20% респондентів працюють в молодшій групі – вік дітей – від двох до чотирьох років); 45% вихователів працюють, за їх словами, в старшій групі, хоча всі вони вказали вік п'ять – шість років (шостий і сьомий роки життя). 5% респондентів працюють в молодшій групі з віковим контингентом четвертий рік життя і 5% – в середній групі, де вік дітей п'ятий рік життя.

Як бачимо, тільки 10% вихователів, по суті, працюють в одновікових групах. Всі інші хоч і писали одновікову назву групи (молодша, середня, старша), але в кожній з цих груп були діти двох – трьох суміжних вікових періодів.

На наступне запитання анкети «Як ставляться старші діти до більш молодших?» відповіді були такими: доброзичливо – 42%; поблажливо – 4%; опікають молодших – 4%; відособлено – 10%; надають допомогу – 42%; прагнуть їх учити і виховувати – 6%; підміняють вихователя своєю поведінкою – 4%; дбайливо з ніжністю – 10%; байдуже, неначе не помічають – 10%; грають із ними – 6%; уникають молодших, недружно – 4% відповідей.

На запитання «Як ставляться молодші діти до старших?» у всіх відповідях були позитивні відповіді: діти тягнуться до старших, прагнуть їм наслідувати у всьому, спостерігають за ними з цікавістю, слухаються їх у всьому; дуже переживають, якщо старші їх не помічають.

Як показав аналіз анкет, усі молодші діти з цікавістю і привітністю тягнуться до старших. Більшість старших дітей також відносяться доброзичливо до молодших. Ми дійшли висновку, що випадки недоброзичливого відношення старших до молодших дітей у різновіковій групі залежать від виховного впливу вихователя цієї групи, від виховного потенціалу групи.

Всі респонденти дали адекватні відповіді щодо поняття різновікова група і її вікового складу. Всі 100% вихователів вважають, що в різновіковій групі мають бути діти суміжного віку, тобто три – чотири роки, чотири – п'ять років, шостий – сьомий роки життя.

За даними анкетування, в різновіковій групі доводилося працювати тільки 8% вихователів. 98% респондентів дали негативну відповідь щодо можливості працювати в різновіковій групі. Мотивація такого небажання працювати в різновіковій групі була такою: дуже важко працювати з дітьми різного віку – 98%; з них унаслідок відсутності програми і методичних рекомендацій для різновікових груп – 50%; в інституті та коледжі не готують до роботи в різновікових групах – 92%; журнали не друкують

матеріали по роботі в різновікових групах; дуже важко планувати матеріал – 8%; для роботи в різновіковій групі потрібен хороший помічник вихователя, їх до цього потрібно готувати – 18% опитаних.

На решту запитань анкети (Що таке взаємодія і співпраця дітей у різновіковій групі?) були одержані адекватні відповіді (100%): діти співпереживають, співчують один одному, допомагають, спілкуються тощо.

Вихователі, що працюють у різновікових групах, висловили побажання: підготувати і видати програми і методичні рекомендації для роботи в таких групах, готувати майбутніх вихователів у ЗВО до роботи в різновікових групах, проводити перепідготовку вихователів в інститутах післядипломної освіти.

Таким чином, анкетування показало, що, загалом, спостерігається позитивне відношення вихователів до взаємодії дітей у різновіковій групі, хоча вони, в своїй більшості, вважають за краще працювати в одновікових групах.

Як виявилось, на практиці більшість старших груп у закладах дошкільної освіти реально є різновіковими групами, оскільки об'єднують дітей двох – трьох років, але ніхто з респондентів не відніс їх до різновікової групи.

Перед початком констатувального етапу дослідження були визначені критерії і показники сформованості мовленнєвої компетентності дітей дошкільного віку в різновіковому колективі. Опишемо їх.

Інформаційно-комунікативний критерій із показниками: мовленнєва активність; ступінь розвитку зв'язного мовлення.

Емоційно-комунікативний критерій із показниками: стиль спілкування (вираження емоцій); взаєморозуміння один одного.

Комунікативно-рефлексивний критерій із показниками: взаємооцінка партнерами один одного; самовираження партнерів по спілкуванню.

До кожного показника виділеного критерію були дібрані спеціальні завдання – ситуації і діагностичні методики.

Діти в різновікових групах були дібрані за принципом суміжного комплектування. Опишемо зміст констатувального етапу експерименту за кожним із критеріїв.

Інформаційно-комунікативний критерій

Показник: мовленнєва активність.

Завдання 1. Методика Розкажи казку.

Мета: визначити рівень мовленнєвої активності дітей різного віку.

Процедура виконання: дітям старшого віку пропонували розповісти казку малюкам, щоб розважити їх у вільний час.

Дітям молодшого віку пропонували попросити старшу дитину розповісти йому казку.

Опишемо щаблі сформованості мовленнєвої активності:

Низький щабель – старша дитина відмовлялася від мовленнєвої взаємодії з молодшими дітьми. Починала розповідь тільки за вказівкою вихователя. Відчувала труднощі в оформленні речень, допомагала собі жестами, словами – заміниками. У спілкування із слухачами (молодшими дітьми) за своєю ініціативою не вступала. Дитина молодшого віку відмовлялася від контакту із старшим, не хотіла просити його розповісти казку.

Середній щабель – дитина старшого дошкільного віку розповідала казку молодшим дітям групи. У мові користувалася простими реченнями. У спілкування з однолітками і малюками вступала, але спілкування було утруднено бідністю словника. Ініціативу в спілкуванні не проявляла.

Дитина молодшого віку просила старшого розповісти казку, але у випадку, якщо останній відмовлялася або питала про те, яку казку розповісти, бентежилася і ухилялася від мовленнєвого контакту.

Достатній щабель – старший дошкільник охоче виконував прохання педагога – розповідав казку молодшим. У мові користувався простими і складними реченнями. Охоче відповідав на питання молодших. Молодша дитина охоче йшла на контакт із старшим, просила розповісти казку і пояснював яку. Ставила старшому дошкільнику запитання по ходу казки, поправляла його.

Кількісні дані сформованості щаблів мовленнєвої активності на констатувальному етапі представлені в таблиці 2.1

Розглянемо їх.

Як видно з таблиці, у дітей експериментальної групи молодшого віку достатній ступінь мовленнєвої активності й ініціативності відмічений у 5% дітей, середнього віку – у 15% дітей, старшого віку – у 25% дошкільників. У контрольній групі у дітей молодшого віку достатній ступінь мовленнєвої активності й ініціативності відмічений у 5% дітей, середнього віку – у 5% дітей, старшого віку – у 25% дошкільників.

Таблиця 2.1.

**Щаблі сформованості мовленнєвої активності дітей у
різновіковій групі (у %)**

Група	Вік дітей	Щабель		
		Достатній	Середній	Низький
Експериментальна	Молодший (4-4,5 роки)	5	35	60
	Середній (4,5-5 років)	15	35	50

	Старший (5-6 років)	25	35	40
Контрольна	Молодший (4-4,5 роки)	5	30	65
	Середній (4,5-5 років)	5	40	55
	Старший (5-6 років)	25	40	35

Середній ступінь мовленнєвої активності був виявлений у 35% дітей молодшого дошкільного віку експериментальної групи, у 35% дошкільників середнього віку і 35% дітей старшого віку. У контрольній групі середній ступінь мовленнєвої активності був виявлений у 30% дітей молодшого дошкільного віку експериментальної групи, у 40% дошкільників середнього віку і 40% дітей старшого віку.

Низький ступінь в експериментальній групі відмічений у 60% дошкільників молодшого віку, 50% – у дітей середнього віку, 40% – у дітей старшого віку. У контрольній групі – у 65% дошкільників молодшого віку, 45% – у дітей середнього віку, 35% – у дітей старшого віку.

Показник: ступінь розвитку зв'язного мовлення.

Завдання 7. Методика «Складання розповіді за картинками (Н. Чуприна)».

Мета: вивчення ступеня розвитку зв'язного мовлення у дітей.

Процедура виконання: дітям пропонувалася серія картинок, об'єднаних одним сюжетом (діти різного віку грають окремо один від одного, ділять іграшки, б'ються, грають разом, гуляють). Молодшим дошкільникам пропонували 2 – 3 картинки, старшим – 4 – 5 картинок.

Картинки перемішувалися, дітям давалася інструкція: Розклади картинки так, щоб вийшла історія про твою групу. Для цього треба їх розглянути і подумати, що було спочатку, що пізніше. Хто з дітей, що робив? Розкажи про те, що вийшло іншій дитині. Пам'ятай, що розкласти картинки треба зліва направо, одна за однією, у ряд.

Завдання 8. Методика «Це я».

Мета: вивчення рівня розвитку зв'язного мовлення дошкільників.

Процедура виконання: дітям пропонувалося розповісти про себе іншій дитині (старшому або молодшому). Оцінювалося не тільки уміння розповісти про себе, але і уміння знаходити контакт, взаємодіяти.

Оцінка результатів проводилася відповідно до схарактеризованих щаблів:

Низький щабель – дитина розподіляла картинки так, що виходила негативна етична ситуація (діти різного віку конфліктували); відмовлялася розповісти про викладені картинки і собі як однолітку, так і молодшій (старшому) дитині.

Середній щабель – дитина розклала картинки в завданні 7, зображаючи позитивну етичну ситуацію, просто описує те, що намальоване на картинках; розповіла про себе однолітку, але молодшій дитині свою розповідь виклала тільки після спонукальних дій дорослого.

Достатній щабель – дитина розташувала картинки, зображаючи позитивне відношення дітей у групі. Склала розповідь, з цікавістю і задоволенням розповіла про себе молодшій (старшій дитині).

Кількісні дані сформованості ступеня розвитку зв'язного мовлення дошкільників на констатувальному етапі представлені в таблиці 2.2.

Таблиця 2.2.

Щаблі сформованості зв'язного мовлення дітей у різновіковій групі (у %)

Група	Вік дітей	Щабель		
		Достатній	Середній	Низький
Експериментальна	Молодший (4-4,5 роки)	0	10	90
	Середній (4,5-5 років)	15	30	55
	Старший (5-6 років)	25	35	40
Контрольна	Молодший (4-4,5 роки)	0	5	95
	Середній (4,5-5 років)	15	35	50
	Старший (5-6 років)	25	35	40

Як видно з таблиці, серед дітей молодшого дошкільного віку в експериментальній групі з достатнім ступенем сформованості зв'язного мовлення не було виявлено, з середнім ступенем – 10%, а з низькою, відповідно – 90%.

Серед дітей середнього віку достатній ступінь був відмічений у 15% дошкільників, середній – у 30%, низький – у 55%.

Старші дошкільники показали наступні результати: достатній ступінь розвитку зв'язного мовлення був відмічений у 25% дітей, середній – 35%, низький – 40% дітей.

В експериментальній групі 5% дітей молодшого віку показали середній ступінь сформованості зв'язного мовлення і 95% – низький; 15% дітей середнього віку показали достатній ступінь сформованості зв'язного мовлення, 35% – середній, 50% – низький; у дітей старшого віку 25%

мають достатній ступінь сформованості зв'язного мовлення, 35% – середній, 40% – низький.

Емоційно-комунікативний критерій

Показник: стиль спілкування дітей один із одним.

Мета: вивчити стиль спілкування дітей різного віку один із одним.

Процедура виконання: були організовані спостереження за поведінкою дітей у різних ситуаціях ігрової діяльності: при розподілі ролей, у придумуванні сюжету гри, безпосередньо в ігровій діяльності, при згортанні сюжету і закінченні гри.

Завдання 1. Методика «На кого схожий?»

Мета: визначити схильність дитини до певного стилю спілкування.

Процедура виконання: дітям пропонувалося декілька висловів казкових персонажів, з яких потрібно було вибрати те, яке найбільше подобалося дитині. Наприклад, вислів, що характеризує авторитарний стиль: Я Сніжна королева. Я наказую. Всі повинні підкорятися мені і слухатися мене. А хто не слухняний, того я покараю! Бійтеся мене! Подібний вислів був у Карабаса – Барабаса, Злого чарівника. Вислів, що стосується демократичного стилю, належав Червоній Шапочці: Я Червона Шапочка. Я весела людина. Я дружу з усіма і нікого не кривджу. Я поважаю своїх друзів і прагну їх розуміти.

У ході виконання завдання «На кого схожий?» діти уважно слухали вислови, вибирали варіант, який їм ближче. Так, Саша П., не замислюючись, вибрав Карабаса – Барабаса, тому що він сильний, нікого не боїться, а всі бояться його. Олені Р. сподобався вислів Червоної Шапочки, тому що вона дружить зі всіма і нікого не кривдить. Малюкам (Наді Б., Руслану З., Ілоні Т.) більше сподобався вислів Петрушки, що відноситься до ліберального стилю спілкування: Я Петрушка. Мені все –

рівно, що навколо мене. Я нікого не чіпаю і хочу, щоб мене не чіпали. Я сам по собі.

Опишемо щаблі сформованості стилю спілкування дітей один із одним:

Низький щабель – дитина віддає перевагу авторитарному стилю спілкування, намагається пригнічувати інших, особливо малюків, прагнути до керівництва групою. У мові цих дітей переважають наказові нотки, вказівки, повчання.

Середній щабель – дитина спілкується залежно від ситуації спілкування (іноді пригнічує інших дітей, іноді відноситься байдуже). Може бути демократичною. Використовує в мовленні ввічливі слова, звероти.

Достатній щабель – дитина віддає перевагу демократичному стилю в спілкуванні. Активно і продуктивно спілкується з малюками і однолітками. Уміє слухати і чути думку партнерів по спілкуванню. Спілкується зі всіма дітьми групи на рівних. Мовлення спокійне, використовуються ввічливі звернення до однолітків, ласкаві звернення до молодших (табл.2.3.).

Таблиця 2.3.

Щаблі сформованості стилю спілкування дітей у різновіковій групі (у %)

Група	Вік дітей	Щабель		
		Достатній	Середній	Низький
Експериментальна	Молодший (4-4,5 роки)	5	35	60
	Середній (4,5-5 років)	20	30	50
	Старший	25	35	40

	(5-6 років)			
Контрольна	Молодший (4-4,5 роки)	5	30	65
	Середній (4,5-5 років)	25	30	55
	Старший (5-6 років)	25	35	40

Як видно з таблиці, достатній ступінь сформованості стилю спілкування дітей молодшого віку виявлено у 5% дітей експериментальної і контрольної груп, середня – у 35% дітей експериментальної і 30% дітей контрольної груп, низька – у 60% дітей експериментальної і 65% дітей контрольної груп.

У дошкільників середнього віку достатній ступінь стилю спілкування виявлений у 20% експериментальної групи і 25% дітей контрольної групи, середня – у 30% дітей експериментальної і контрольної груп, низька – у 50% дошкільників експериментальної групи і 55% дітей контрольної групи.

У дітей старшого віку достатній ступінь сформованості стилю спілкування відмічений у 25% дошкільників експериментальної і контрольної груп, середня – у 35% дітей обох груп, низька – у 40% дітей експериментальної і контрольної груп.

Показник: взаєморозуміння дітьми один одного

Завдання 1: методика «Рукавички»

Мета: вивчити рівень взаєморозуміння дітьми різновікової групи один одного.

Процедура виконання: діти були розділені парами за принципом старший – молодший. Їм було запропоновано розфарбувати рукавички (на

пару дітей – пара рукавичок) так, щоб рукавички склали пару – були однаковими за візерунком, кольором, розміщенню орнаменту. При цьому враховувалося уміння дітей домовитися про малювання ідентичності малюнка.

Завдання 2. Ліс.

Мета: вивчити ступінь взаєморозуміння дітьми різновікової групи один одного в мовленнєвому спілкуванні.

Процедура виконання: дітям пропонувалося створити колективну роботу – намалювати ліс. При цьому особлива увага приділялася умінню дітей домовитися про хід виконання роботи і розподіл обов'язків.

Схарактеризуємо щаблі сформованості взаєморозуміння в мовленнєвому спілкуванні:

Низький вияв показника – партнери не можуть домовитися про хід роботи. Не можуть пояснити один одному, чого хочуть. При мовленнєвому спілкуванні підвищують голос на партнера по діяльності, намагаючись вплинути на нього. Результат роботи негативний.

Середній – партнери намагаються домовитися, але не завжди розуміють один одного. Старші під час спілкуванні намагаються указувати молодшим, що робити, пояснюють хід роботи, не слухаючи їх думки. У мовленнєвій взаємодії не використовують мовленнєві штампи (ну зрозумій ти, послухай мене), але не використовують ввічливі обороти і вирази. Зображення можуть відрізнитися по стилю, по колірному рішенню.

Достатній ступінь – партнери уміють домовлятися один із одним, діють по загальному плану. Спілкуються в процесі роботи: обговорюють матеріали, хід виконання завдання. У мовленні використовують ввічливі слова. Кінцевий продукт спільної діяльності високої якості.

Кількісні дані сформованості щаблів взаєморозуміння дітей на констатувальному етапі представлені в таблиці 2.4.

Таблиця 2.4.

**Щаблі сформованості взаєморозуміння дітей
у різновіковій групі (у %)**

Група	Вік дітей	Щабель		
		Достатній	Середній	Низький
Експериментальна	Молодший (4-4,5 роки)	5	25	70
	Середній (4,5-5 років)	20	30	50
	Старший (5- 6 років)	25	35	40
Контрольна	Молодший (4-4,5 роки)	10	25	65
	Середній (4,5-5 років)	20	35	45
	Старший (5-6 років)	25	35	40

Згідно з даними таблиці, достатній щабель взаєморозуміння дітьми один одного відмічений у 5% молодших дітей експериментальної групи і 10% дітей контрольної групи, середній щабель виявлений у 25% малюків обох груп, низька – у 70% дітей експериментальної групи і 65% дітей контрольної групи.

У дітей середнього дошкільного віку достатній щабель взаєморозуміння відмічений у 20% дітей експериментальної і контрольної груп, середній ступінь – у 30% дітей експериментальної і 35% дітей контрольної групи, низька – у 50% дітей експериментальної групи і 45% дітей контрольної.

Діти старшого дошкільного віку засвідчили достатній щабель сформованості взаєморозуміння 25% в експериментальній і контрольній групах, середній щабель виявлений у 35% дітей в обох групах, низький щабель – у 40% дітей експериментальної і контрольної груп.

Комунікативно-рефлексивний критерій

Показник: взаємооцінка партнерами один одного.

Завдання 1. Методика Е. Смірнкової «Два будиночки» (для дітей молодшого віку).

Мета: вивчити особливості сприйняття і оцінки дитиною інших дітей групи.

Процедура виконання: дитині пропонувався малюнок двох будиночків, один із яких красивий, червоний, великий, а інший – маленький, чорний і непоказний. Її просили уявити, що будинок червоного кольору належить їй і до нього можна запрошувати всіх друзів: Подумай, кого ти запросив би з дітей пожити до себе, а також кого б із дітей твоєї групи поселив би подалі від себе, у чорний будинок. Кількість дитячих виборів не обмежувалася. Після закінчення бесіди дитині пропонувалося розповісти, чому вона розселила дітей саме так.

Завдання 2. Методика «Капітан корабля» (для дітей старшого віку).

Мета: вивчити особливості сприйняття і оцінки дитиною інших дітей групи.

Процедура виконання: під час індивідуальної бесіди дитині старшого віку показували малюнок корабля, пропонували розмістити дітей групи за таких умов: 1) уяви, що ти – капітан на кораблі, кого з групи ти узяв би собі в помічники, коли відправився в дальню подорож?; 2) кого запросив би на корабель як гостя?; 3) кого ні за що не узяв би з собою в плавання?; 4) хто ще залишився б на березі?

Опишемо щаблі сформованості взаємооцінки партнерами один одного:

Низький щабель – дитина запрошує до себе 2 – 3 – х дітей – однолітків, віддаючи їм перевагу серед решти дітей різновікової групи.

Середній – дитина ділить дітей групи на дві частини: однолітків і молодших (старших), віддає перевагу одноліткам і деяким певним дітям іншого віку.

Достатній щабель – запрошує до себе як дітей молодшого (старшого) віку, так і однолітків.

Кількісні дані сформованості щаблів взаємооцінки на констатувальному етапі експерименту представлені в таблиці 2.5.

Таблиця 2.5.

Щаблі сформованості взаємооцінки на констатувальному етапі експерименту, у %

Група	Вік дітей	Щабель		
		Достатній	Середній	Низький
Експериментальна	Молодший (4-4,5 роки)	0	35	65
	Середній (4,5-5 років)	20	30	50
	Старший (5-6 років)	20	35	45
Контрольна	Молодший (4-4,5 роки)	0	30	70
	Середній (4,5-5 років)	15	35	50
	Старший	20	35	45

	(5-6 років)			
--	-------------	--	--	--

Як видно з таблиці, низький щабель взаємооцінки один одного в спілкуванні показали 65% дітей молодшого віку експериментальної і 70% дітей контрольної груп, 50% дітей середнього віку експериментальної і контрольної груп, 40% дітей старшого віку експериментальної і 45% контрольної груп.

Середній щабель взаємооцінки виявлений у 35% малюків експериментальної і 30% дітей контрольної груп, 30% дітей середнього віку експериментальної і 35% дітей контрольної груп, 35% дітей старшого віку експериментальної і контрольної груп. Достатній щабель був відмічений у 20% дітей середнього віку експериментальної і 15% контрольної груп, у 20% дітей старшого віку обох груп.

Аналіз результатів виконання показав, що діти, які мають низький рівень мовленнєвої активності, наприклад, Степан Л. (4 р.), вважав за краще узяти на корабель тільки одного хлопчика – однолітка (Іллю Д.), з яким він дружить.

На зауваження дорослого: Тобі потрібно більше помічників на кораблі, Степан уперся, відповів, що нікого більше не хоче брати, тому що він ні з ким більше не спілкується. На питання кого б він ні за що не узяв би з собою в плавання? хлопчик сказав, що окрім Іллі, залишив би всіх на березі, тому що з малюками нецікаво розмовляти, а однолітки можуть накричати і не дають командувати. У Степана (3,8 р.) відмічений низький рівень розвитку показника, що вивчається. Хлопчик не йде на контакт, як з однолітками, так і зі старшими дітьми. Настя Л., навпаки, велику частину дітей групи вибрала в помічники на кораблі (переважно старших), інших (малюків) вона запросила в подорож як гостей. На березі Настя залишила

тільки Олега Г., тому що він злий і кривдить малюків, кричить на них. У дівчинки діагностовано достатній рівень взаємооцінки партнерів по спілкуванню.

Показник: самовираження партнерів по спілкуванню.

Завдання 1. Що ти зробиш?

Мета: визначити вираження реакції партнерів по спілкуванню.

Процедура виконання: дитині пропонувалися 24 картинки із зображенням різних ситуацій (Додаток В). На малюнках зображені діти, що беруть участь у процесі спілкування (у ще незавершеній розмові). Ці картинки по черзі пропонували дітям різного віку, складових пару і просили їх озвучити розмову по картинці.

Давалася інструкція: Я показуватиму вам малюнки, на яких зображені діти в певних ситуаціях. Ви говоритимете за персонажів картинки – старша дитина за великого, а молодший за маленького. Уявіть собі, як діти на картинці розмовляють.

Кожна з одержаних відповідей оцінювалася за двома критеріями:

1) за напрямом реакції: а) ініціатива дитини при озвучуванні мовленнєвої ситуації; б) спрямованість на партнера по спілкуванню;

2) за типом реакції: а) емоційне забарвлення фрази; б) відношення до віку партнера по спілкуванню; у) відповідає проголошеній потребі знайти конструктивне рішення ситуації спілкування.

Ступені сформованості самовираження партнерів по спілкуванню:

Низький щабель – дитина не проявляє ініціативу, вважає за краще, щоб першим заговорив партнер, звертається не до реального партнера, а до персонажа картинки, при висловлюванні байдужий.

Середній щабель – дитина першою починає розмову по картинці з партнером, незалежно від того, яка ситуація на ній змальована. Якщо знаходиться в ролі старшого – намагається подавити молодшого, якщо

виконує роль молодшого – скутий. Тон звернення залежить від прийнятої ролі в спілкуванні. У мові не використовує ввічливих слів і звернень.

Достатній щабель – дитина діє залежно від змальованої на картинці ситуації, звертається до реального партнера, тон звернення доброзичливий, намагається врахувати вік партнера (при зверненні до молодшого, прагне донести сенс звернення, використовує пестливе звернення).

Кількісні дані щаблів сформованості самовираження партнерів по спілкуванню представлені в таблиці 2.6.

Таблиця 2.6.

Щаблі сформованості самовираження партнерів по спілкуванню в різновіковій групі (у %)

Група	Вік дітей	Щабель		
		Достатній	Середній	Низький
Експериментальна	Молодший (4-4,5 роки)	0	30	70
	Середній (4,5-5 років)	15	35	50
	Старший (5-6 років)	25	35	40
Контрольна	Молодший (4-4,5 роки)	0	25	75
	Середній (4,5-5 років)	15	35	50
	Старший (5-6 років)	20	35	45

Як видно з таблиці, до низького щабля самовираження в спілкуванні віднесли 70% дітей молодшого віку експериментальної і 75% дітей контрольної груп, 50% дітей середнього віку експериментальної і контрольної груп, 40% дітей старшого віку експериментальної і 45% дітей контрольної груп. Наприклад, Кирила Л. (старший вік). Хлопчик, вирішуючи ситуацію конфлікту старших і молодших дітей, звинуватив молодшого, оскільки той дурний – нічого ще не знає, а лізе в гру, заважає. Його треба прогнати або стукнути. Кирило не слухав партнера по спілкуванню – молодшого Єгора, відносився до нього агресивно. У мові не використовував ввічливих і пестливих виразів.

До середнього щабля були віднесені 30% дітей молодшого віку експериментальної і 25% дітей контрольної груп, 35% дітей середнього віку обох груп, 35% дітей старшого віку як експериментальної, так і контрольної груп. Ці діти, зокрема, Світлана М. (молодший вік), висловлювала бажання спілкуватися, достатньо доброзичливо була налаштована на партнера по спілкуванню – Верчуся дзигую (старший вік), але зазнавала труднощів у зв'язному виразі думок. Діти намагалися використовувати в розмові ввічливі форми звернення, а до молодших – пестливі.

До достатнього щабля були віднесені 15% дітей середнього віку експериментальної і контрольної груп, 25% дітей старшого віку експериментальної і – 20% контрольної груп. Наприклад, Зоя З. (старший вік) вела розмову згідно зображенню на картинці. Питання малюку ставила доброзичливим тоном, використовувала в мові пестливі звернення і ввічливі вирази, поправляла хлопчика при відповіді. У розмові зверталася безпосередньо до партнера.

Проведене дослідження дозволило зробити наступні висновки: діти різного віку, об'єднані в одній групі, не уміють конструктивно

спілкуватися. Діти старшого віку відмовляються від мовленнєвої взаємодії з молодшими, тоді як молодші діти позитивно налаштовані на спілкування, більш ініціативні в ньому. В ході експериментального дослідження було виявлено, що у старших дітей зв'язне мовлення розвинене краще, тоді як молодші діти були хорошими слухачами.

2.2. Експериментальна методика формування мовленнєвої компетентності дошкільників у різновіковій групі закладу дошкільної освіти

Експериментальна методика охоплювала три етапи: репродуктивно-діяльнісний, комунікативно-діяльнісний, оцінно-рефлексивний.

Метою першого етапу формувальної роботи – репродуктивно-діяльнісного було: формування позитивних взаємин між дітьми різновікового колективу.

Форми роботи на цьому етапі: ігри, мовленнєві і комунікативні ситуації, заняття з розвитку мови і художньої літератури, доручення.

На даному етапі реалізовувалася наступна педагогічна умова: організація мовленнєвого спілкування як взаємодії різновікових суб'єктів в єдиному розвиваючому комунікативно-мовленнєвому просторі.

Метою другого етапу роботи – комунікативно-діяльнісного було формування мовленнєвої компетентності дітей у різновіковому колективі.

Форми роботи: комунікативні ситуації, доручення, ігри, заняття, розваги. У ході другого етапу реалізовувалися такі педагогічні умови: організація взаємонавчання мовленнєвому спілкуванню в різновіковому дитячому колективі, наявність позитивних стимулів спілкування у різновіковому дитячому колективі до придбання досвіду мовленнєвого спілкування із старшими (молодшими) дітьми.

Третій етап – рефлексивно-оцінний, його метою було максимальна активізація мовленнєвого спілкування дошкільників різного віку між собою.

Форми роботи: ігри, мовленнєві ситуації, вправи, сюжетно – ролеві ігри.

На даному етапі проводилася реалізація всіх трьох педагогічних умов.

Даний етап передбачав максимальну активізацію мовленнєвого спілкування дітей в різновіковому колективі, стимулювання до оцінки своїх умінь і умінь інших дітей спілкуватися.

Опишемо зміст роботи на кожному етапі дослідження.

На першому етапі дослідження проводилися заняття по різних розділах (ознайомленню з навколишнім, розвитку мови, художньої літератури). Одним із завдань програмового змісту було навчання дітей різного віку діалогу, навичкам мовленнєвого спілкування. Заняття проводилися згідно розкладу. Крім того, у повсякденному житті проводилися ігри з формування навичок мовленнєвого спілкування з партнером – дитиною з групи. Ігри проводилися під час ранкового прийому, на прогулянці, у другу половину дня, після сну. Були організовані ігри «Давай познайомимся», «Пілот», «Хто ти?», «Здрастуй, друже!». Опишемо їх.

Гра: Давай познайомимся

Мета: сформувати позитивне емоційне відношення дітей різного віку один до одного, формувати вміння звертатися до партнера по спілкуванню.

Процедура виконання: дітей розсаджували в коло, пропонували посміхнутися один одному і поставити старшим дітям запитання молодшим. Потім пропонувалося помінятися місцями – молодші діти ставили запитання старшим.

Питання для бесіди з дітьми:

- Як тебе звать?
- Як звать твоїх маму, тата?
- Хто ще живе з вами удома?
- Які у тебе є тварини?
- Як їх звать?
- З ким ти граєш удома?

Додаткові питання для старших дошкільників:

- Де ти живеш?
- Яка іграшка твоя сама улюблена?
- Які ігри ти любиш? Чому?

Гра Пілот

Мета: формувати довіру дітей різновікової групи один до одного, розвивати мовленнєве спілкування.

Процедура виконання: дітей об'єднували у пари – пілота і диспетчера. Їм пояснювали, що диспетчер помічник пілота, без нього пілот може не посадити літак, загубиться в тумані. Тому пілот і диспетчер мають допомагати один одному, довіряти один одному. Потім дитині-пілоту зав'язували очі і говорили, що їй потрібно пролетіти від старту до майданчика приземлення. Пілот запитував свого диспетчера: Скажи, куди мені полетіти? Дитині - диспетчеру пропонувалося провести пілота від стартового прапорця до фінішного між розставленими по підлозі кеглями за допомогою словесних команд-відповідей: направо, наліво, прямо, назад, вперед. Виграла та пара, де пілот у польоті не збив жодної кеглі. У грі спочатку об'єднували старших дітей, щоб молодші подивилися і зрозуміли правила гри. Пізніше формували пари з дітей старшого і молодшого віку, даючи можливість старшим дітям здійснювати мовленнєву взаємодію з малюками.

Ознайомлення з довкіллям

Фронтальне заняття.

Тема: Наша група

Програмовий зміст: молодша, середня підгрупа – познайомити дітей із приміщенням групи (передpokій, групова кімната, кімната для гігієнічних процедур, спальня).

Старша підгрупа – закріпити і поглибити знання про призначення групових приміщень, роботу персоналу групи дитячого садка (вихователь, помічник вихователя). Виховувати інтерес і доброзичливі відносини дітей до інших дітей, що знаходяться в групі, бажання старших дітей піклуватися про молодших.

Хід заняття:

Діти сидять півколом. Вступна бесіда з дітьми.

Питання для старших дітей:

- Де ми зараз з вами знаходимося? (у дитячому садку, в групі)
- Діти, ви прийшли сьогодні в наш дитячий садок. Як він називається?
- Як називається наша група?
- Які кімнати є в нашій групі?

Роздягальня, спальня, вмивальна кімната. Давайте, погуляємо по групі і уважно подивимося, що є в групі. По ходу екскурсії ставляться питання до молодших дітей:

- Що ми робимо в роздягальні? (роздягаємося і одягаємося, залишаємо верхній одяг і взуття)
- Для чого потрібні шафки? (у них складається одяг)
- Як треба складати одяг в шафу? (Старші діти показують)
- Що ми робимо у вмивальній кімнаті? (миємо руки, умиваємося)
- Як треба мити руки? (Старші діти показують)

– Що є у вмивальній кімнаті? (умивальники, рушники, мило, зубні щітки)

– Для чого нам ці предмети? (щоб бути чистими)

– Що робимо в спальні? (спимо вдень)

– Що є в спальні? (ліжка, подушки, ковдри)

– Хто допомагає вам одягатися, умиватися, розстилати і застилати ліжку в групі? (вихователь, няня, інші діти)

Питання до старших дітей:

– Як ви думаете для чого в дитячому садку вихователь? (він виховує дітей, допомагає їм, займається з ними, гуляє на вулиці)

– Що робить в групі няня? (приносить їжу, прибирає групу, допомагає вихователю)

– А що роблять в групі діти? (грають, займаються, співають)

– Давайте з вами пограємо в дитячий садок. Поліна і Антон будуть вихователями. А інші діти – дітьми. Діти пришли в наш дитячий садок, а вихователь і няня їх зустрічають.

Сумісна творча гра молодших і старших дітей групи.

Заняття по ознайомленню з природою

Тема: Хто в будиночку живе?

Заняття з молодшою і середньою підгрупою.

Програмний зміст: молодша підгрупа – закріплювати знання дітей про домашніх тварин; вправляти у вимові звуконаслідувань; учити відповідати на питання інших дітей.

Середня підгрупа – закріплювати знання про те, де живуть домашні тварини, звуконаслідувати їм; розвивати у дітей діалогічну мову, виразність.

Хід заняття:

У різних місцях кімнати вихователь ставить стільчики і садить на них дітей молодшої підгрупи. У руки їм дає іграшки – зображення домашніх тварин.

Діти середньої групи сідають навпроти в ряд на стільчики. Поки діти молодшої підгрупи розглядають іграшки, грають з ними, вихователь організує бесіду з середньою підгрупою.

- Яких домашніх тварин ви знаєте?
- Чому їх називають домашніми?
- Зараз ми з вами пограємо в гру. Уявіть, що наші малюки сховалися в будиночках. Діти, яких я назву (середня підгрупа), підходять до будь-якого будиночка, стукатися і питати: Хто в будиночку живе?

Діти молодшої підгрупи відповідатимуть як їх іграшка: якщо собачка – гав-гав, якщо кішка – няв, якщо конячка – іго-го. Вам треба вгадати, хто в будиночку живе, і проситися в гості: До вас можна зайти?. Малюк в образі тварини відповідає звуконаслідуванням.

Після регламентованого часу заняття для малюків, їх відпустили, а дітям середньої групи з нечіткою вимовою пропонується зайняти місця в будиночках і пограти ще.

Дидактична гра Телефон

Для двох дітей різного віку

Мета: учити дітей діалогічному спілкуванню; формувати мовленнєвий етикет.

Хід гри:

Дітям пропонувався телефонний апарат з двома трубками (для кожної дитини). Старшій дитині пропонувалося ставити питання, молодшому відповідати на них.

Гру починав вихователь: Саша, тобі дзвонять. Візьми слухавку.

Саша (молодший вік): Алло. Хто це?

Яна Ч. (старший вік): Це Яна. Що ти робиш?

Саша: складаю будинок із кубиків.

Яна: великий будинок?

Саша: великий, щоб помістилися іграшки.

Яна: А які іграшки ти хочеш туди поселити?

Саша: ведмедика, машини, бетмена.

Яна: добре, не заважатиму. До побачення.

Саша: до побачення.

Заняття з математики

Тема: Геометричні фігури

Заняття загальне

Програмний зміст:

Середня підгрупа – ознайомити дітей з циліндром; навчити відрізняти його форму; учити порівнювати форму предметів з геометричними фігурами.

Старша підгрупа – продовжувати учити дітей рахувати предмети за допомогою різних аналізаторів;

Для всіх – учити дітей діяти за словесною інструкцією.

Хід заняття:

Розминка для всіх дітей: порахувати кількість оплесків, стукотіння, махів рукою (діти середньої підгрупи рахують до п'яти, старші – більше п'яти). Використовувався рахунок слів одного із дітей: Андрій називав слова, решта дітей рахувала.

Вихователь познайомив дітей із циліндром, розповів про його характерні особливості, властивості, показав, чим він відрізняється від інших вже знайомих дітям об'ємних фігур. У ході заняття запропонував дітям порівняти циліндр з кулею, кубом і розповісти про результати.

Костя В. (старша підгрупа) порівнював циліндр із кубом: циліндр можна прокатати, а куб ні; циліндр має круглі сторони, а куб – ні. А ще у куба багато сторін, а у циліндра менше – додала Іра Р. (старша підгрупа).

Сергій Ф. (середня підгрупа) порівнював циліндр із кулею: куля кругла і гладка, а циліндр ні. Циліндр може стояти на одній стороні, а куля завжди котиться – продовжив Єгор Я. (старша підгрупа).

– Молодці, діти, ви справилися із завданням. А зараз я пропоную вам пограти. Я говоритиму вам, що робити, а ви точно виконуватимете мої команди. Станьте в шеренгу. Зробіть 3 кроки вперед. Плесніть у долоні 2 рази. Оберніться навколо себе 4 рази. Поклоніться 2 рази.

Гра Подорожній

Мета: формувати навички мовленнєвого спілкування дітей різного віку шляхом наслідування персонажам гри; вчити вести діалог.

Процедура виконання: дітям пропонувалося розіграти казкові сюжети, в яких подорожній проситься переночувати до різних персонажів, а вони відповідають. Старшій дитині, у ролі подорожнього, необхідно було так проситися переночувати (використовуючи ввічливі мовленнєві звернення), щоб його пустили, наприклад: Здрастуйте. Я Подорожній. Іду здалеку. Я втомився. Пустіть мене, будь ласка, переночувати. Молодшим дітям, які виконували роль персонажів казок, слід було підтримати розмову з подорожнім, повторюючи ввічливі звернення: Здрастуйте. Заходьте. Особлива увага в грі приділялася культурі спілкування, використанню ввічливих слів, прийнятих у суспільстві мовних зворотів: здрастуйте, доброго здоров'я, будь ласка, спасибі, будьте такі добрі тощо.

Індивідуальне мовленнєве завдання: Допоможи другові

Мета: формувати у дітей уміння ввічливо звертатися до того, хто поряд, спілкуватися з ним; учити діалогічному спілкуванню.

Процедура виконання: вихователь звертався до старшої дитини з дорученням: Антон, допоможи мені, будь ласка, бо я не встигаю все зробити сама. Розкажи Катерині, як треба правильно мити руки. Розкажи їй все так, щоб вона зрозуміла і більше не мочила рукави одягу. Молодша дитина повинна була подякувати старшій за допомогу: Спасибі.

Словесне доручення для дітей молодшого віку «Поясни, що треба зробити»

Мета: учити дітей молодшого віку звертатися до старших по допомогу.

Процедура виконання: дітям молодшого віку пропонувалося звернутися до кого-небудь із старших дошкільників з проханням, але при цьому слід було пояснити своє прохання так, щоб старша дитина її зрозуміла. Наприклад, вихователь пропонував Іллі (молодший вік) підійти до Андрія (старший вік) і попросити його погодувати рибок в акваріумі. Для цього був розроблений текст доручення: Андрій, Тетяна Василівна попросила, щоб ти погодував рибок. Корм лежить в ящику столу під акваріумом.

Словесне доручення для дітей старшого віку Поясни, що треба зробити

Мета: учити дітей старшого віку спілкуватися з молодшими.

Процедура виконання: вихователь просив старших дошкільників навчити малюків складати акуратно одяг в шафки після прогулянок. Для цього був розроблений текст доручення: У мене є до вас прохання. Побудьте з малюками в передпокої, поки вони роздягаються після прогулянки. Поясніть їм, як потрібно складати одяг в шафку: спочатку треба роззутися і поставити взуття у взуттєву шафу. Потім слід зняти головний убір, верхній одяг і повісити їх на гачки в шафках. Потім зняти

теплі брюки, скрутити їх та покласти на поличку. І тільки потім надіти одяг для групи.

Паралельно із спеціально організованими дорученнями, проводилися вже відомі дітям сюжетно – рольові ігри «Сім'я», «Лікарня», «Магазин», «Дитячий садок» та інші. У ході ігор створювалися мовленнєві ситуації.

Мовленнєва ситуація «В автобусі»

Мета: учити дітей мовленнєвому спілкуванню один із одним.

Процедура виконання: в ході організації і розгортання дітьми сюжетно-рольових ігор, педагог виявляв молодших дошкільників, які не брали участі в грі старших дітей. Педагог кликав дитину (Артема) до себе і пропонував йому попросити старших товаришів прийняти його в гру «Автобус» пасажиром. З цією метою вихователь пропонував дитині сказати тим, хто грають, що в їх грі не вистачає пасажирів в автобусі: Автобус їде майже порожнім, водію треба когось вести, а кондуктору нікому продавати квитки. А я можу бути вашим пасажиром. Старші діти відповідали: Добре, ми візьмемо тебе в гру, якщо ти дотримуватимешся правил. Артем обіцяв дотримуватися правил.

На третьому етапі формувального експерименту (оцінно-рефлексивному) проводилася робота з активізації мовлення і мовленнєвого спілкування дітей у різних видах діяльності дітей.

На даному етапі були організовані для дітей різного віку мовленнєві ситуації «Як ти вчиниш?», «Подивися за дітьми», ігрові вправи «Гості», «Костик хворіє», проводилася серія ігор типу «Зроби разом із другом», «Збери картинку». Одним із напрямів проведеної роботи була зміна мовленнєвої позиції, яка відбувалася за рахунок залучення дітей у різні види діяльності і сфери спілкування. Для цього використовувалося моделювання проблемних і ігрових ситуацій, які створювалися шляхом використання наочності, виконання дітьми різних ролей. Дорослий

звертався до дитини, стимулюючи його ігрову супровідну мову, як би програмуючи розвиток гри. Дошкільників спонукали до самостійних питань: Запитай у Костика, можливо, вона хоче піти погуляти? Дізнайся у Діми, куди він виїжджає? Льончику, попроси бабусю спекти пиріг, до нас збираються гості. При цьому дітей учили контролювати і оцінювати мовлення один одного. Наприклад, вихователь пропонував Ірині: Запитай у Каті, можливо, вона хоче піти погуляти?. Іра (молодший вік) запитувала: Катю, ти підеш гуляти зараз?. Андрій У. (старший вік) виправляв: Іра, ти неправильно запитала. Треба так запитати: Іро, ти хочеш піти погуляти?. Опишемо форми роботи на даному етапі.

Мовленнєва ситуація «Як ти вчиниш?» (для дітей молодшого віку)

Мета: учити дітей молодшого віку здійснювати мовленнєві дії в пропонованих обставинах.

Процедура виконання: дитині ставилося мовленнєве завдання, формулювання якого містило лексико – граматичні елементи очікуваного вислову, намічали схему відповіді дитини. Наприклад: Уяви, що хлоп'ята з вашої групи грають в цікаву гру. А ти запізнився в дитячий садок, і гра вже почалася. Попроси, щоб друзі прийняли тебе в гру.

Ваня Д. (молодший вік) Я хочу з вами грати!

Вихователь: Діти, ви візьмете Ваню в гру? (Ні) Чому? Що він не так сказав? У чому його помилка? (Вимагає, а не просить). Як треба сказати правильно?

Кирило Л. (старший вік): Можна я буду з вами грати?

Наташа Р. (старший вік): Я теж хочу з вами грати. Візьміть мене, будь ласка, в гру.

Після декількох вправ мовленнєві опори вилучалися, і вправи проводилися в іншій формі. Ролі розподілялися так, щоб декілька дітей, що мають утруднення в спілкуванні, у діалозі були активнішими.

Мовленнєва ситуація «Як ти вчиниш?» (для дітей старшого віку)

Мета: учити дітей старшого віку здійснювати мовленнєві дії в пропонованих обставинах.

Процедура виконання: дитині ставилося мовленнєве завдання, формулювання якого містило лексико-граматичні елементи очікуваного вислову, намічали схему відповіді дитини. Наприклад: Уяви, що діти з вашої групи грають в цікаву гру. А один з молодших запізнився в дитячий садок, і гра вже почалася. Попроси, щоб друзі прийняли його в гру. Що б ти відповів на його прохання? або Уяви, що ти слідкуєш за малюком. Він свариться з іншою дитиною із-за іграшки. Що і як ти йому скажеш?

Олена В. (старший вік): Не лайтеся. Ганно, віддай Саші іграшку!

Маша До. (старший вік): Ні, треба учити малюків розмовляти, а не битися. Треба сказати так: Не лайтеся. Сашко, попроси у Ганни іграшку ввічливо: Дай, будь ласка, мені пограти, і вона тобі її дасть. А ти, Ганно, дай трішки пограти з іграшкою Саші і скажи: Візьми, будь ласка, пограй.

Після декількох вправ ролі розподілялися так, щоб декілька старших дітей, що мають утруднення в спілкуванні, в діалозі були активнішими, а діти, що не мають утруднень в спілкуванні, контролювали правильність їх висловів.

Ігрова вправа «Гості»

Мета: закріплювати уміння дітей вести діалог; уміння контролювати і виправляти помилки, правильно звертатися один до одного залежно від ролі в грі.

Процедура виконання: дітям пропонувалося пограти в сім'ю. Вони розподіляли між собою ролі: господарі будинку (мама, тато, дитина) і гості. Педагог пропонував дітям запросити в гості своїх друзів, зустріти їх, познайомити з мамою, татом.

Ваня Ч. (молодший вік): Заходьте до нас.

Аліна В. (старший вік): Ванюшо, гостей треба звати так: заходьте, гості дорогі. Pozнайомтеся, це тато Паша, а це мама Надя.

Дитина показувала гостям свою кімнату, розповідала про іграшки. Батьки запрошували до столу, пригощали чаєм, солодощами, розповідали про свою роботу. Гості дякували. Потім гравці мінялися ролями.

Як варіант даної ігрової вправи організовувалися мовленнєві ситуації «Постеж за дітьми».

Мовленнєва ситуація «Постеж за дітьми»

Мета: учити дітей старшого віку контролювати і виправляти мовлення дітей молодшого віку в безпосередньому спілкуванні.

Процедура виконання: старшій дитині пропонувалося пограти з молодшими дітьми в сюжетно-рольову гру, наприклад, «Магазин». При цьому їй давалося завдання доглянути за молодшими, щоб вони не конфліктували, грали доброзичливо і правильно говорили в грі: Ти зараз будеш замість вихователя. Гратимеш з малюками, стежити, щоб гра йшла добре, щоб малюки правильно спілкувалися між собою. Якщо у них не виходить, допоможи їм, покажи як треба говорити правильно.

У виникненні конфліктних ситуацій дитина, що наглядала за малюками, показувала, як вирішити ситуацію за допомогою слів: Сергій Ф. (старший вік): Навіщо ви б'єтеся?

Микита М. (молодший вік): Аліна узяла з прилавка іграшку, але не купила її.

Сергій Ф.: А ти їй поясни, що вона чинить неправильно. Скажи: Аліно, в магазині треба купувати речі, так всі дорослі роблять. Не можна забирати предмет з прилавка, якщо ти його не купила. Вийде, що ти його вкрала, а це дуже погано.

Микита: Аліно, в магазині треба купувати речі, так всі дорослі роблять. Не можна забирати предмет з прилавка, якщо ти його не купила. Вийде, що ти його вкрала, а це дуже погано.

Аліна: Я не хотіла красти, мені просто дуже-дуже подобається ця іграшка. Я хочу узяти її собі.

Сергій: Тоді купи її у продавця. Скажи: Я хочу купити цього зайчика. Продайте мені його, будь ласка.

Аліна: Я хочу купити цього зайчика. Продайте мені його, будь ласка.

Микита: Добре. Купуйте. Ось ваш зайчик.

Таким чином, поетапно були проведені ігри і заняття, направлені на формування позитивних взаємин між дітьми різного віку, на формування партнерських відносин і навичок мовленнєвого спілкування.

На першому етапі у дітей у різновіковому колективі формували позитивні взаємини, бажання звертатися один до одного. Для цього були організовані заняття, ігри.

На другому етапі проводилося взаємонавчання дітей різного віку мовленнєвому спілкуванню і придбання дітьми досвіду мовленнєвого спілкування з дітьми іншого віку. Дана робота організовувалася на заняттях із різних видах діяльності дітей, в іграх, індивідуальних словесних дорученнях, спеціально створених мовних ситуаціях.

На третьому етапі формувального експерименту була організована робота з активізації мовленнєвого спілкування дітей у різних видах діяльності (мовних ситуаціях, вправах, іграх) і формуванню у дітей навички мовленнєвого контролю за мовленням співбесідника і самоконтролю.

2.3. Порівняльна характеристика рівнів сформованості рівнів сформованості досліджуваної якості

На завершальному етапі дослідження вивчалася ефективність упровадженої методики формування мовленнєвого розвитку дітей у різновіковій групі. З цією метою були проведені підсумкові зрізи для визначення ступенів сформованості мовленнєвої компетентності дітей у різновіковій групі дитячого садка. Дітям контрольної і експериментальної груп були запропоновані завдання до кожного з виділених критеріїв і показників, аналогічні констатувальному етапу експерименту. Проаналізуємо отримані результати.

Кількісні дані сформованості щаблів мовленнєвої компетентності за інформаційно-комунікативним критерієм представлені в таблиці 2. 7.

Таблиця 2.7.

Порівняльні щаблі рівнів сформованості мовленнєвої компетентності за інформаційно-комунікативним критерієм (у %)

Групи	Щаблі сформованості мовленнєвої компетентності за інформаційно-комунікативним критерієм (у %)					
	Констатувальний етап			Контрольний етап		
	Д	С	Н	Д	С	Н
КГ (молодший)	5	28,3	66,7	7,5	30	62,5
КГ (середній)	13,3	36,7	50	17,5	41,3	41,2
КГ (старший)	28,3	35	36,7	30	43,3	26,7
ЕГ (молодший)	5	26,7	68,3	20	43,3	36,7
ЕГ (середній)	15	33,3	51,7	28,3	44,3	27,4
ЕГ (старший)	28,3	35	36,7	41,3	41,4	17,4

Як свідчить дані з таблиці 2.7, в експериментальній групі достатнього рівня сформованості інформаційно-комунікативного критерію досягли 20% молодших дошкільників (до навчання було 5%), 28,3% дітей середнього віку (до навчання було 15%), 41,3% дошкільників старшого віку (до навчання було 28,3%).

Середнього ступеня сформованості інформаційно-комунікативного критерію досягли 43,3% малюків (до навчання було 26,7%), 44,3% дітей середнього віку (до навчання було 33,3%), діти старшого віку виявлено 41,3% (до навчання було 35%).

Низькому ступеню дітей молодшого віку зменшилося до 36,7% (до навчання було 68,3%), дітей середнього віку стало 27,4% (до навчання було 51,7%), старших дошкільників стало 17,4% (до навчання було 36,7%).

Що стосується контрольної групи, результати були наступними: достатнього ступеня сформованості інформаційно-комунікативного критерію досягло 7,5% дітей молодшого віку (до навчання було 5%), 17,5% дітей середнього віку (до навчання було 13,3%), 30% дітей старшого віку (до навчання було 28,3%).

Середнього ступеня досягли 30% малюків (до навчання було 28,3%), 41,3% дітей середнього віку (до навчання було 36,7%), 43,3% дошкільників старшого віку (до навчання було 35%).

Низькому ступеню зменшилося дітей молодшого віку до 62,5% (до навчання було 66,7%), дітей середнього віку – 41,2% (до навчання було 50%), дітей старшого віку – 26,7% (до навчання було 36,7%).

Кількісні дані сформованості мовленнєвої компетентності за емоційно-комунікативним критерієм представлені в таблиці в таблиці 2.8.

Таблиця 2.8.

**Порівняльні дані щаблів сформованості мовленнєвої
компетентності за емоційно-комунікативним критерієм (у %)**

Групи	Щаблі сформованості спілкування за емоційно-комунікативним критерієм (у %)					
	Констатувальний етап			Контрольний етап		
	Д	С	Н	Д	С	Н
КГ (молодший)	7,5	26,3	66,2	10	30	60
КГ (середній)	20	28,7	51,3	23,7	30	46,3
КГ (старший)	23,7	35	41,3	26,7	36,7	36,6
ЕГ (молодший)	5	28,7	66,3	30	41,3	28,7
ЕГ (середній)	17,5	30	52,5	28,3	51,3	20,4
ЕГ (старший)	23,7	35	41,3	35	43,3	21,7

Як засвідчує таблиця порівняльної характеристики сформованості щаблів мовленнєвої компетентності за емоційно-комунікативним критерієм, в експериментальній групі достатнього ступеня досягли 30% дітей молодшого віку (до навчання було 5%), 28,3% дітей середнього віку (до навчання було 17,5%), 35% дошкільників старшого віку (до навчання було 23,7%).

Середнього ступеня досягли 41,3% дітей молодшого віку (до навчання було 28,7%), 51,3% дітей середнього віку (до навчання було 30%), 43,3% дошкільників старшого віку (до навчання було 35%).

Низького ступеню сформованості емоційно-комунікативного критерію зменшилося у дітей молодшого віку до 28,7% (до навчання було 66,3%), у дітей середнього віку до 20,4% (до навчання було 52,5%), у старших дошкільників – до 21,7% (до навчання було 41,3%).

У контрольній групі достатнього ступеня сформованості рівнів спілкування за емоційно-комунікативним критерієм досягли 10% молодших дошкільників (до навчання було 7,5%), 23,7% дітей середнього віку (до навчання було 20%), 26,7% дошкільників старшого віку (до навчання було 23,7%).

До середнього ступеня віднесені 30% дітей молодшого віку (до навчання 26,3%), 30% дітей середнього віку (до навчання було 28,7%), 36,7% дітей старшого віку (до навчання було 35%).

Низького ступеню сформованості емоційно-комунікативного критерію зменшилося дітей молодшого віку до 60% (до навчання було 66,2%), дітей середнього віку віднесено 46,3% (до навчання було 51,3%), старших дошкільників віднесено 36,6% (до навчання було 41,3%).

Кількісні дані сформованості рівнів мовленнєвої компетентності за комунікативно-рефлексивним критерієм представлені в таблиці 2.9.

Таблиця 2.9.

Порівняльні дані щаблів сформованості мовленнєвої компетентності за комунікативно-рефлексивним критерієм (у %)

Групи	Щаблі сформованості мовленнєвої компетентності за комунікативно-рефлексивним критерієм (у %)	
	Констатувальний етап	Контрольний етап

	Д	С	Н	Д	С	Н
КГ (молодший)	1,7	33,3	65	3	36	61
КГ (середній)	16,7	33,3	50	18	35	47
КГ (старший)	21,7	35	43,3	26,7	40	33,3
ЕГ (молодший)	1,6	35	63,4	20	51,3	28,7
ЕГ (середній)	16,7	31,6	51	30	52,5	17,5
ЕГ (старший)	25	35	40	43,3	52,5	4,2

Згідно з даними таблиці, до достатнього рівня сформованості спілкування за комунікативно-рефлексивним критерієм в експериментальній групі віднесено 20% молодших дошкільників (до навчання було 1,6%), 30% дітей середнього віку (до навчання було 16,7%), 43,3% дітей старшого дошкільного віку (до навчання було 25%)

До середнього рівня віднесено 51,3% дітей молодшого віку (до навчання було 35%), 52,5% дошкільників середнього віку (до навчання було 31,6%), 52,5% дітей старшого віку (до навчання було 35%).

Низький рівень сформованості спілкування за комунікативно-рефлексивним критерієм скоротився у молодших дошкільників до 28,7% (до навчання було 65%), у дітей середнього віку до 17,5% (було 51%), у старших дошкільників – до 4,2% (було 40%).

Результати статистичної обробки і узагальнення інформації контрольного зрізу свідчить про те, що відбулися відчутні позитивні зміни в експериментальній групі, що засвідчує таблиця 2.10.

Таблиця 2.10.

**Порівняльні дані щаблів сформованості мовленнєвої
компетентності дошкільників різновікової групи (у %)**

Гру пи	Достатній рівень		Середній рівень		Низький рівень	
	Констатуваль ний етап	Контроль ний етап	Констатуваль ний етап	Контроль ний етап	Констатуваль ний етап	Контроль ний етап
ЕГ	15	31	32	47	53	22
КГ	15	18	32	36	53	46

На підставі даних, що містить таблиця 2.10, робимо висновок, що достатнього рівня досягли 31% дітей експериментальної групи (до навчання було 15%) і 18% дітей контрольної групи (до навчання було теж 15%). Середнього рівня сформованості мовленнєвої компетентності досягли 47% експериментальної групи (до навчання було 32%) і 36% дітей контрольної групи (до навчання 32%). Низький рівень відмічений у 22% дітей експериментальної групи (до навчання 53%) і у 46% дітей контрольної групи (було також 53%).

Отже, одержані дані завершального етапу експерименту показали, що в експериментальній групі відбулися значні позитивні зміни в кількісній і якісній характеристиці рівнів сформованості мовленнєвої компетентності дошкільників різновікової групи.

За наслідками експерименту були виявлені послідовні стадії формування мовленнєвого спілкування дітей різновікової групи: 1) створення умов для позитивної емоційної взаємодії дошкільників різного віку; 2) збагачення словника, розвиток зв'язного мовлення дітей; 3) залучення дошкільників в різновікову мовленнєву взаємодію в ігровій, побутовій і художній діяльності.

У процесі дослідження були виокремлені тенденції формування мовленнєвого спілкування дошкільників різновікової групи: 1) ефективність формування мовленнєвого спілкування дошкільників різного віку залежить від їх уміння позитивно відноситися один до одного, уміння взаємодіяти;

2) темпи формування мовленнєвого спілкування залежать від освоєння дітьми форм діалогічного мовлення.

Таким чином, експериментальне дослідження дозволило зробити висновок про те, що впроваджена нами методика виявилася ефективною у формуванні мовленнєвої компетентності дошкільників у різновіковій групі закладу дошкільної освіти.

ВИСНОВКИ

Дипломна робота присвячена проблемі формування мовленнєвої компетентності дітей у різновіковому дитячому колективі; виявлена методика ефективного формування мовленнєвої компетентності дітей у різновіковій групі закладу дошкільної освіти.

Мовленнєве спілкування дошкільників у різновіковому дитячому колективі розуміємо як специфічну форму мовленнєвої взаємодії різних за віком співбесідників (комунікантів) під час різних ситуацій спілкування: педагога з дітьми, дітей молодшого, середнього і старшого дошкільного віку, дітей молодшого дошкільного віку з дітьми старшого дошкільного віку, які об'єднані дитячим колективом у різновіковій групі, які відтворюють і породжують різні вислови (тексти) як в спонтанному, так і в стимульованому мовленні і відповідно їх інтерпретують. Під різновіковою групою закладу дошкільної освіти розуміємо спільність дітей, які відрізняються за віком, рівнем фізичного, соціального і мовленнєвого розвитку, які об'єднані спільною діяльністю, а також системою взаємовпливів і взаємодій основних структурних компонентів (освітнього, предметно-просторового та соціального), що створюють зону реалізації потенційних можливостей різновікових суб'єктів.

Дитячий колектив є складною соціально-педагогічною системою з певною структурою міжособистісних відносин; різновікова група закладу дошкільної освіти – це поєднання дітей, різних за віком, рівнем фізичного і психічного розвитку. Мовленнєве спілкування розглядаємо як специфічну форму взаємодії людей в процесі їх пізнавально-трудової діяльності, що складається з комунікативних актів різних людей (комунікантів), які породжують і відтворюють вислови (тексти) та інтерпретують їх. Взаємонавчання в різновіковій групі – організований (або спонтанний, стихійний) процес спілкування і взаємодії дітей різного віку, які мають

різні рівні розвитку. У процесі взаємонавчання відбувається обмін знаннями, соціальним досвідом спілкування, практичними мовленнєвими навичками, а також їх закріплення і придбання нових.

У процесі дослідження були визначені критерії і показники формування мовленнєвої компетентності дітей у різновіковому дитячому колективі.

Інформаційно-комунікативний критерій із показниками: мовленнєва активність; ступінь розвитку зв'язного мовлення.

Емоційно-комунікативний критерій із показниками: стиль спілкування (вираження емоцій); взаєморозуміння один одного.

Комунікативно-рефлексивний критерій із показниками: взаємооцінка партнерами один одного; самовираження партнерів по спілкуванню.

До кожного показника виділеного критерію були дібрані спеціальні завдання – ситуації і діагностичні методики.

За наслідками констатувального етапу експерименту були виділені рівні сформованості мовленнєвої компетентності дітей у різновіковій групі ЗДО: достатній, середній і низький.

Експериментальна методика охоплювала три етапи: репродуктивно-діяльнісний, комунікативно-діяльнісний, оцінно-рефлексивний.

Метою першого етапу формувальної роботи – репродуктивно-діялісного було: формування позитивних взаємин між дітьми різновікового колективу.

Форми роботи на цьому етапі: ігри, мовленнєві і комунікативні ситуації, заняття з розвитку мови і художньої літератури, доручення.

На даному етапі реалізовувалася наступна педагогічна умова: організація мовленнєвого спілкування як взаємодії різновікових суб'єктів в єдиному розвиваючому комунікативно-мовленнєвому просторі.

Метою другого етапу роботи – комунікативно–діяльнісного було формування мовленнєвої компетентності дітей у різновіковому колективі.

Форми роботи: комунікативні ситуації, доручення, ігри, заняття, розваги. У ході другого етапу реалізовувалися такі педагогічні умови: організація взаємонавчання мовленнєвому спілкуванню в різновіковому дитячому колективі, наявність позитивних стимулів спілкування у різновіковому дитячому колективі до придбання досвіду мовленнєвого спілкування із старшими (молодшими) дітьми.

Третій етап – рефлексивно-оцінний, його метою було максимальна активізація мовленнєвого спілкування дошкільників різного віку між собою.

Форми роботи: ігри, мовленнєві ситуації, вправи, сюжетно – ролеві ігри.

На даному етапі проводилася реалізація всіх трьох педагогічних умов.

Даний етап передбачав максимальну активізацію мовленнєвого спілкування дітей в різновіковому колективі, стимулювання до оцінки своїх умінь і умінь інших дітей спілкуватися.

Результати контрольного етапу дослідження засвідчили, що діти експериментальної групи досягли достатнього (31%) і середнього (47%) рівнів сформованості мовленнєвої компетентності дітей у різновіковому дитячому колективі. Відносно контрольної групи, то переважна більшість дошкільників залишилися на середньому (36%) і низькому (46%) рівнях.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андреева Г. М. Социальная психология : учебник. М. : Аспект Пресс, 1998. 376с.
2. Арушанова А. Г. Методика развития речи и обучения началам грамоты. М. : МЭГУ, 1995. 168 с.
3. Арушанова А. Г. Речь и речевое общение детей : развитие диалогического мышления. М. : Мозаика-синтез, 2005. 128 с.
4. Байбородова Л. В. Взаимодействие в разновозрастных группах учащихся. Ярославль : Академия развития, 2007. 336 с.
5. Бахтин М. М. Эстетика словесного творчества. М. : Искусство, 1986. 445 с.
6. Богущ А. М., Гавриш Н. В. Дошкільна лінгводидактика : Теорія і методика навчання дітей рідної мови в дошкільних навчальних закладах : підручник. К. : Видавничий Дім «Слово», 2011. 704 с.
7. Выготский Л. С. Мышление и речь: Психологические исследования. М. : Лабиринт, 1996. 352 с.
8. Гавриш Н. Мовлення дитини. Впроваджуємо Базовий компонент дошкільної освіти (нова редакція). *Дошкільне виховання*. 2021. № 3. С. 3-7.
9. Герасимова Е. Н. Педагогические основы построения образовательного процесса в разновозрастных группах детского сада : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.07 /Е. Н. Герасимова. Санкт-Петербург, 2002. 339 с.
10. Гончаренко А. М. Розвиток мовленнєвої компетентності старших дошкільників. К. : Світич, 2009. 206 с.
11. Давидович В. Н. Формирование положительного взаимовлияния детей старшего дошкольного возраста в процессе совместной продуктивной деятельности: дис.... канд. пед. наук. М., 1994. 166 с.
12. Захарова О. Л. Развитие готовности ребенка к школе в условиях разновозрастных групп детского сада : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07.

Курган, 2006. 179 с.

13. Зимняя И. А. Психология обучения неродному языку. М.: Рус. язык, 1989. 219 с.

14. Кудрявцева Е.А. Развитие индивидуальности ребенка старшего дошкольного возраста в коллективных взаимоотношениях : дис. ... д-ра пед. наук. М., 2005. 300 с.

15. Лебон Г. Психология народов и масс. СПб. : Макет, 1995. 311 с.

16. Леонтьев А. А. Язык, речь, речевая деятельность. М. : Изд-во МГУ, 1991. 211 с.

17. Лисина М. И. Общение со взрослыми и психологическая подготовка детей к школе. Кишинев : «Штиинца», 1987. 136 с.

18. Лисина М. И. Формирование личности ребенка в общении. СПб. : Питер, 2009. 318 с.

19. Лінгводидактика в сучасних закладах освіти. .Одеса : ПНЦ АПН України, 2001. 269 с.

20. Малокомплектный детский сад: пос. для воспитателя дет. сада / под ред. М. А. Васильевой. М. : Просвещение, 1988. 271 с.

21. Маркова Т. А. Проблема генезиса личности ребенка как форма усвоения социального опыта. М., 1981. 239 с.

22. Нечаева В. Г. Формирование коллективных взаимоотношений детей старшего дошкольного возраста. М. : Педагогика, 1968. 96 с.

23. Освітній напрям «Мовлення дитини». Витяг із Базового компонента дошкільної освіти (нова редакція). *Дошкільне виховання*. 2021. № 3. С. 9-11.

24. Педагогічний словник. / Упор. М.Д. Ярмаченко. К. : «Педагогічна думка», 2001. 516с.

25. Піроженко Т. А. Мовлення дитини : психологія мовленнєвих досягнень дитини . К. : Главник, 2005. 112 с.

26. Полєвікова О.Б. Аналіз методичних підходів до мовної освіти дітей у контексті словоцентризму. *Педагогічні науки*. Херсон, 2017. Вип. 75. С.141-146.
27. Полєвікова О.Б. Аналіз підходів до розвитку діалогічного мовлення дошкільників. *Педагогічні науки*. Херсон, 2015. Вип. 67. С. 132-139.
28. Полєвікова О.Б., Рунцис О.І. Інновації у формуванні лексичної компетентності дошкільника. *Science and education: problems, prospects and innovations : materials of the 7th International scientific and practical conference*. Kyoto. April 1-3, 2021. Kyoto, Japan. 2021.P.823-826.
29. Полєвікова О.Б., Шурда Ж.І. Мовленнєва особистість у лінгводидактичному просторі дошкільця. *Science and society : materials of the 12th International conference*. Hamilton. June 7, 2019. Hamilton, Canada. 2019. P.77-87.
30. Полєвікова, О.Б. Діагностика мовленнєвого розвитку дітей старшого дошкільного віку на засадах словоцентричного підходу. *Науковий вісник Кременецького обласного гуманітарно-педагогічного інституту ім.Тараса Шевченка. Серія : Педагогіка*. Кременець, 2014. Вип. 3. С. 132-139.
31. Пронина А. Н. Педагогическая диагностика как средство построения образовательного процесса (На примере разновозрастной группы детского сада) : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01, 13.00.07. Елец, 2003. 200 с.
32. Репина Т. А. Социально-психологическая характеристика группы детского сада. НИИ дошк. воспитания АПН СССР М. : Педагогика , 1988. 230 с.
33. Рубинштейн С. Л. Проблемы общей психологии. М., 1973. 423 с.
34. Смирнова Е. О. Особенности общения с дошкольниками : учеб.

пос. М. : Academia, 2000 151 с.

35. Смирнова Е. О. Психология ребенка от рождения до семи лет: учебник. М.: Школа-Пресс, 1997. 383 с.

36. Смирнова Е. О. Развитие воли и произвольности в раннем и дошкольном возрастах. М., Воронеж : НПО «МОДЭК», 1998. 256 с.

37. Сохин Ф. А. О психологическом и лингвистическом анализе детской речи. Доклады АПН РСФСР. М., 1959. № 4. 118 с.

38. Сохин Ф. А. Развитие речи детей дошкольного возраста. М. : Просвещение, 1986. 223 с.

39. Усова А. П. Роль игры в воспитании детей. М. Просвещение, 1976. 142 с.

40. Швець Т.А. Педагогічні умови формування професійної майстерності майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / Швець Тетяна Анатоліївна ; Херсонський держ.. ун-т. Херсон, 2016. 20 с.

41. Швець Т.А. Формування професійної майстерності майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів : наук.-метод. посіб. / Швець Тетяна Анатоліївна. Херсон: Айлант, 2016. 124 с.

42. Якобсон С. Г. Взаимоотношения детей в совместной деятельности. : Просвещение, 1976. 160 с.

ДОДАТКИ

Додаток А

Анкета для вихователів

1. У якій групі Ви працюєте?
_____
2. Якого віку діти Вашої групи?
_____
3. Як відносяться старші діти до молодших?
_____
4. Як відносяться молодші діти до більш старших?
_____
5. Як Ви розумієте поняття різновікова група?
_____
6. Чи доводилося Вам працювати в різновіковій групі?
_____
7. Дітей якого віку, на вашу думку, доцільно об'єднувати в різновікові групи? Чому?
_____
_____
8. Хотіли б Ви працювати в різновіковій групі?
_____
9. Що таке взаємодія дітей в групі?
_____
10. Що таке співпраця дітей в групі?
_____

Додаток Б

Методика Щоб ти зробив?

Мета: визначити інтенсивність контактів дошкільників у різновіковій групі.

Процедура виконання: дітям старшого і середнього віку пропонувалося ряд ситуацій, які вони мають вирішити так, як вони вважають правильними.

Ситуація 4: Діти грають в гру Сім'я. Старша дитина хоче бути мамою і молодший хоче грати цю роль. Що б ти зробив на місці старшого?

Варіанти відповіді:

- 1) поступився б молодшому, тому що той молодше;
- 2) встановив кому дістанеться роль лічилкою;
- 3) не поступився б роллю малюку, оскільки старше і сильніше.

Ситуація для малюків: Діти грають в гру Сім'я. Старша дитина хоче бути мамою і ти хочеш грати цю роль. Що б ти зробив?

Варіанти відповіді:

- 1) поступився б старшому, тому що той старше і досвідченіше;
- 2) встановив кому дістанеться роль лічилкою;
- 3) не поступився б роллю старшому, тому що він повинен поступатися молодшим.

Ситуація 5: Малюки сваряться із-за іграшки. Що ти зробиш?

Варіанти відповіді:

- 1) розповів би їм про те, що сваритися погано, що треба ділитися один з одним іграшками;
- 2) допоміг би розділити іграшки;
- 3) забрав би іграшки собі, не можуть грати - хай обходяться без іграшок.

Ситуація 6: Дитину привели в дитячий сад. Він не хоче розлучатися з мамою і плаче. Що зробиш ти?

Варіанти відповіді:

- 1) пошкодуєш і заспокоїш;
- 2) не обертатимеш на нього уваги;
- 3) посвариш або висмієш.

Додаток В

План проведення семінару-практикуму для вихователів різновікових груп

Тема Педагогічні умови формування мовленнєвого спілкування в різновіковій групі дитячого саду

Мета: сформувати у педагогів уявлення про умови, форми і методи формування мовленнєвого спілкування дітей в різновіковій групі дитячого саду.

Теоретична частина (диспут):

1. Специфіка спілкування дітей дошкільного віку
2. Мовленнєве спілкування і його характеристика
3. Педагогічні умови формування мовленнєвого спілкування в різновіковій групі дитячого саду
4. Вплив педагога на формування мовленнєвого спілкування дітей різновікової групи
5. Особливості формування мовленнєвого спілкування в молодшому і старшому дошкільному віці

Практична частина (завдання для вихователів):

1. Скласти список проблем, з якими стикається педагог при формуванні мовленнєвого спілкування дітей різного віку
2. Розробити педагогічні умови, за яких відбуватиметься формування мовленнєвого спілкування дошкільників різного віку

ДОДАТОК Г

КОНСПЕКТИ ЗАНЯТЬ У РІЗНОВІКОВІЙ ГРУПІ ЗДО

Комплексне заняття з пріоритетом пізнавальної, мовленнєвої та художньо-естетичної ліній розвитку

“Подорожуємо осінніми стежками”

Завдання: розвивати мовлення, дикцію, пам'ять. Виховувати інтерес до змін в природі; бережливе ставлення до живої природи. Закріплювати знання дітей про осінь: назви осінніх місяців, правила поведінки в природі, дарів осені: овочі і фрукти; птахи, що відлетіли. Повторити вивчені вірші про осінь.

Матеріал: ілюстрації птахів, овочів, фруктів, атрибути до гри “Знайди листочок”, “Звари борщ, компот”.

Підготовка дітей: вивчення віршів та загадок про осінь, осінні місяці.

Хід заняття

Вірш О. Пчілки “Прийшла осіння пора”.

Вихователь: - Як швидко літо проминуло!

Прийшла осіння пора.

Немов на крилах, поминуло

Кохане літечко з двора!

Садок марніє по-тихеньку,

Пожовклі падають листки,

Вітрець не віє вже тепленько,

Жене похмурії хмарки.

Посох горошок на городі,

Мачок вже цвіт давно згубив,

Високий соняшник на грядці

Журливо голову схилив.

- Які ще ви знаєте вірші про осінь?

А. Камінчук “Жовта осінь”

Чи насправді, а чи сон це:
Жовті верби, жовте сонце,
Жовті трави, жовті доли,
Жовте листя, жовте поле.
Це насправді не здалося
Жовте небо, жовта осінь.

Б. Писаренко “Осінь”

Понад нашим гаєм
У височині
Осінь пропливає
В золотім човні.
Засинають равлики
В листі на землі,
І летять журавлики
У теплі краї.

Л. Повх “Жабка”

Журилась під осінь
Малесенька жабка:
- Уже потемніла
У соняха шапка.
І жовтими стали
Листочки у клена,
А я іще й досі
Зелена-зелена...

М. Пономаренко “Одягнула осінь”

Одягнула осінь золоту хустину

Та й пішла уранці в гості на долину.
 По сухій травиці тихо походжає
 І берізкам коси в золото вбирає.
 Накрапає дощик, землю поливає,
 Осені доріжки чисто вимиває.
 Походжає осінь мокрими стежками,
 Укриває землю диво-килимами.
 - Сьогодні ми з вами помандруємо осінніми стежками.

Пісня: Наш поїзд рушає, колеса біжать,
 А в поїзді нашім малята сидять.
 А ось і зупинка, скоріше вставать,
 Осінні місяці пора зустрічатъ.

Вересень. Про нього в народі кажуть: “Вересневий час – сім погод у нас”.

Жовтий вересень, мов сонях,
 До дерев підкрався в сад
 І розлігся на осонні
 Смакувати виноград.
 “Жовтень ходить по краю, виганяє птахів з гаю”.

Георгій Петрук «Жовтень».
 Сумує жовтень в нашому саду,
 Поодцвітали мальви сніжнобілі,
 Хмелі перебродили у меду,
 І журавлі полинули у вирій.

“Листопад – не лютий, проте питає, чи взутий”.
 Надія Кибальчич «Листопад».
 Все листопади вдаль перенесли...
 Бузкова тиша... Сад тривожно-синій.

Смородина ще в залишках роси,

А на гілках цвіте холодний іній.

- Назвіть всі місяці по черзі.

Пісня: Наш поїзд рушає, колеса біжать,

А в поїзді нашим малята сидять.

А ось і зупинка, пора нам вставать

Овочі й фрукти усі нам назвать.

Розгляд овочів і фруктів.

- Чим корисні?

- Розподіліть на овочі і фрукти.

Гра “Звари борщ, компот” (грають двоє дітей, які до площинних зображень каструлі і глечика підставляють чи то овочі чи фрукти).

Пісня: Наш поїзд рушає, колеса біжать,

А в поїзді нашим малята сидять.

А ось і зупинка, пора нам вставать.

Пташок, що відлетіли, треба всім знать.

Розглянути ілюстрації, назвати тих птахів, що відлетіли.

Прикмети. Ворони кружляють – на сніг, ховаються в гілках – на мороз, ходять по землі – на потепління.

Гра “Літає – не літає”(діти роблять рухи: махи руками, присідання).

Слова до гри: синиця – лисиця, коса – оса, пташка – комашка, корона – ворона.

Пісня: Наш поїзд рушає, колеса біжать,

А в поїзді нашим малята сидять.

А ось і зупинка, пора нам вставати.

Ягодам й листочкам пару дібрати.

Гра “Знайди листочок”

Вірш “Ой, навіщо мені листя...” Микола Чернявський

Ой, навіщо мені листя,
 Коли вже іде зима,
 Коли холодно вже стало
 І пташок ніде нема.
 Краще скину я листочки
 І тихесенько засну.
 Буду спати, буду ждати
 Сонце, радість і весну.

Гра “Дощик”

Дощик лише десь шумить, (тертя руками)

Ось вже дужче капотить, (руки схрещені, зігнуті в ліктях. Потирання долонями плечей).

Капати сильніше став – (поплескування по колінах долонями)

Прямо ляпати почав. (плескання в долоні)

А тепер грозою й громом

Нас лякає безсоромно. (тупання ногами)

Дощику, переставай. (плескання)

Діток наших не лякай. (поплескування по колінах)

Ти не капай, не шуми. (потирання долонями плечей, тертя руками)

Сонечко, усім світи! (руки підняти вгору – потягнутись).

Вірш “Недалеко зима” Катерина Перелісна

Вітер свище.

Вітер виє,

Дощ осінній дрібно сіє,

Жовкне листя, в’януть квіти,

Скрізь калюжі по налито.

І ніде не видно пташки,

Ані бджілки, ні комашки,

І метеликів нема –

Недалеко вже зима.

Комплексне заняття з пріоритетом мовленнєвого розвитку «Чарівна сніжинка»

Завдання: розвивати артикуляційний апарат, повторити артикуляцію свистячих звуків. Виховувати відповідальність за життя птахів, яким необхідна людська допомога взимку. Продовжувати вчити складати речення за сюжетними картинками, старша група - складати розповіді за наочністю та з власного досвіду. Вправляти в умінні визначати перший і останній звук в слові, старша група всередині слова.

Матеріал: дзеркальце, дошка, сюжетні картинки, предметні картинки, сніжинка з паперу.

Хід заняття:

Діти з вихователем знаходять сніжинку.

Вихователь: - Діти, ця сніжинка не справжня, вона чарівна, бо щойно я взяла її до рук і почувся мені віршик, якого раніше я ніколи не чула, це мабуть вона мені його нашепотіла. Ось послухайте уважно і закінчіть його: Засипало снігом усе навкруги: Села й міста, ліса і садки. І звідки взялася оця білизна? Та це завітала у гості зима...

Діти: - Зима. Вихователь: - Цей вірш незвичайний тим, що в ньому чути одні й ті самі звуки. Які саме?(З, С, Ц). Мабуть сніжинка хоче, щоб ми погралися з ними і пригадали як їх правильно вимовляти. Давайте візьмемо дзеркальця і виконуємо вправу "Язик - чарівник" - артикуляційна вправа. Знаємо, що наш язик - дивовижний чарівник. Все, що ми захочемо, зробить він охоче. Перетвориться спочатку на малесеньку лопатку. Язик лопаткою тримай, поки лічу я - не ховай. 1, 2, 3, 4, 5 - можеш язичок сховати. Гостру голочку язик вже давно робити звик. Його гостреньким потримайте, поки рахую - не ховайте. 1, 2, 3, 4, 5 - можеш свій язик сховати. День і ніч, ні на хвилину, не спиняється годинник. Язичок зроби ось так: тік - так, тік - так. Наша гойдалочка мила діткам всім дарує крила.

Вгору - вниз, вгору - вниз опустисть і піднімисть. Розтягни до вушок губки, язичок за нижні зубки, Гіркою язик тримається — так ця вправа називається. Наш язик - чарівник показав усе, що зміг. - А зараз перевіримо, чи готовий твій язичок вимовляти звуки з, с, ц: Засичав на нас гусак: с- с- с Заспівав для нас комар: з - з - з Не сичи, не співай, тишу дай: ц. Щоб красиво вимовляти, треба чистомовки знати: В Юлі є коса - са - са - са. Стрічка у косі - сі - сі - сі. Ой, яка коса - са - са - са. Зайчик кору зів з лози - зи - зи - зи. Повсихала вся лоза — за - за - за. Зайчику, не їж лозу - зу - зу - зу, Утікай мерщій з лози — зи — зи — зи. - Наша сніжинка літала і багато чого бачила. Ось подивіться на цю картинку, розгляньте її уважно і назвіть слова, в яких є наші звуки з, с, ц

Запитання вихователя: - Чому назвав ти це слово, чи правильно вибрав слово Юра?

Дидактична гра " Знайди звук в слові ".

Вихователь роздає картинки.. - Розгляньте картинки. В кого картинка зі звуком з на початку слова. Підійди і постав її на дошку першою. Промов так це слово, щоб ми добре почули звук з. Давайте допоможемо Ані. (Діти виставляють картинки за розміщенням свистячих звуків в словах. Старші визначають звуки в середині слів)

- Молодці ви все правильно зробили. А тепер відпочинемо.

Фізпауза "Зима".

Дружно вийдемо, малята,

На подвір'я погуляти.

І куди не кинеш зір,

Всюди іграм і розвагам

Надається перевага,

Їдуть діти на санчатах,

З гір спускаються завзято

Мчать на санках із трампліна
У ясну погожу днину.
Стали ми на ковзани.
Закружляли на льоду,
Мов сніжинки на льоту.
А тепер ми сніжок купу
Наліпили на всю групу.
Дружно сніжинки всі кидаймо,
Потім всі відпочиваймо.
Відпочили ручки, ніжки,
Йдуть рівненько по доріжці.
Повертаймось до кімнати,
Слід нам далі працювати.
Діти, відгадайте загадку:
Ясна зірка срібно - біла
На рукав з гори злетіла.
Поки ніс її сюди - стала краплею води.
- Що це за зірка, діти? Так , це сніжинка.

Наша сніжинка засумувала, бо не може нам розповісти де вона була, що вона бачила, а все вона нам зобразила в картинках. Ми їх розглянемо і розкажемо все про неї.

Дидактична гра "Сніжинка розповідає". Діти середньої групи розповідають кількома реченнями. В ході гри назвати зимуючих птахів. - Як потрібно допомагати їм взимку? - Діти, щось знову я пригадала вірш, який на шепотіла мені сніжинка. Повторне читання вірша вихователем; разом з дітьми; читання вірша пошепки, голосно. Розповідь вірша дітьми.

- Нам сьогодні сніжинка розповіла і вірш, і де вона була і що бачила показала. А ми давайте їй заспіваємо пісню " Зима", а її залишимо у нас в групі, може вона нам ще щось цікаве розповість.

Підсумок заняття.

Конспект заняття для дітей різновікової групи "Казка вчить, як на світі жить"

Освітні завдання :

Розвивальні: розвивати уяву, пам'ять, мислення.

Виховні: виховувати вміння поводити себе в різних життєвих ситуаціях.

Навчальні: закріпити знання дітей про знайомі казки, пізнаючи їх за допомогою загадок. Вчити висловлювати своє ставлення до героїв, оцінювати їхні вчинки, робити висновки щодо поведінки в небезпечній ситуації. Продовжувати збагачувати досвід дітей знаннями про взаємини людей на прикладі казок. Вчити правильно відповідати на запитання за змістом казок, використовуючи різні типи речень, дотримуючись правильного порядку слів. Продовжувати збагачувати словник дітей відповідно до теми „Дитина між людей”.

Словникова робота: Забороняючий знак, неслухняний, лихо, правило.
Методи і прийоми: Відгадування загадок, розповідь вихователя, дидактична гра, художнє слово.

Попередня робота з дітьми: Читання казок, придумування забороняючих знаків. Підготовка вихователя: Виготовлення атрибутів до д/г «Казка нас всьому навчить» та «Підбери знак», підбір іграшок.

Демонстраційний матеріал: Декорація лісу, іграшки казкових персонажів.

Роздатковий матеріал: Ілюстрації до казок, забороняючі знаки.

Хід заняття

Фея Казки: Добрий день, малята! Я - Фея Казки, а як звати вас?(Діти називають свої імена) Мені дуже приємно познайомитися з вами. Я прийшла до вас, бо думаю, що ви любите слухати казки і багато їх знаєте. Тому сьогодні запрошую вас до чудової країни казок. Ви хочете піти зі

мною? Моя країна не проста, щоб потрапити до неї. нам потрібно пройти в чарівні ворота, а в них пройде тільки той. хто назве свою улюблену казку.

(Діти називають казки і проходять у ворота)

Фея Казки: А ось і моя країна.

Ласкаво просимо в країну чарівну.

Де королевою її величність Казка.

Побачимо там диво-дивину.

Ходімо до неї. діточки, будь ласка!

В країні Казки не завжди тепло

Тут ллють дощі, хурделиця вирує,

Тут в боротьбі Добро карає Зло

І переможцем у життя крокує.

Погляньте, як тут чудово. В моїй країні живе безліч казкових героїв.

Погляньте навкруги, кого ви впізнали з них?(Діти називають героїв казок. З'являється Лісовичок).

Лісовичок: Добрий день, малята!

Я - дідусь Лісовичок,

Маю гарний піджачок.

Сиву бороду ношу,

В цьому лісі я живу.

Ліс великий, ліс казковий

І чудес багато в ньому.

В лісі я сховав казки,

Ви знайдіть їх, малюки.

Потім з ними ви пограйте

І казки всі відгадайте.

(Лісовичок зникає)

Фея Казки: Зник Лісовичок, а ось мабуть і гра. Сідайте зручно, я розкажу як потрібно грати, а називається ця гра «Казка нас всьому навчить». Спочатку потрібно покрутити стрілочку, а щоб вона покрутилась, необхідно сказати чарівні слова:

Стрілка, стрілочка, крутись

І на казці зупинись.

Ви повинні знайти конверт зі смужками такого ж кольору як і сектор, на який вкаже стрілка. За допомогою загадки пригадати назву казки та відповісти на моє запитання. Хто перший почне крутити стрілочку.(Вибирають за допомогою лічилки). На сектор якого кольору вказує стрілочка? Знайди конверт зі смужками такого ж кольору.

Загадки:

1. Стоїть півник на печі, їсть смачненькі калачі. Тут лисичка прибігає. Мерщій півника хапає. Як називається ця казка? Яке лихо трапилося і чому? Як ви гадаєте, чому навчає нас ця казка?

2. Бабуся онучку дуже кохала. Шапочку червону їй подарувала. Дівчинка ім'я забула сказати. Ну, відгадав, як її звати?

(«Червоний Капелюшок»)

3.1 відділі він утік. І від баби він утік.

А від лисички втекти не зміг.

(« Колобок»)

4. А малята-козенята Вовку двері відчинили.

В дім до себе упустили.

Всіх він з'їв, одне зосталось

Звіру в лапи не попалось,

Бо сховалось.

(«Вовк і семеро козенят»)

Курочка дуже про півника дбала, Лікаря навіть йому викликала.
Півник не слухав сестричку свою, В річці загинув від тонкого льоду.

(«Умій почекати»)

Козенята в хатці жили,
І сірниками її спалили.

Сталася велика біда
Без хатинки залишилася сім'я.

(«Козенята та вогонь»)

Цапки на місточку зустрілись,
Посварилися, побились
Та й у річку звалились.

(«Про двох цапків»)

Гарні, зелені були ягідки.
Курочка каже: «Накличеш біди».
Півник ураз захворів на живіт,
Більше не схоче він ягідок тих.

(«Умій почекати»)

(Закінчується гра, з'являється Лісовичок)

Лісовичок: Бачу, що ви знайшли всі мої казки і гадаю, що багато чому навчилися за допомогою них. А щоб ви мене не забували, подарую вам ось цю книжку з новими казками, ви їх читайте і мене не забувайте. А ще візьміть ось ці знаки, вони допоможуть вам уникнути лиха. До побачення, діти.

Фея Казки: Дякуємо тобі, Лісовичок. В чарівній країні ми побували, але настав час повертатися до дитячого садка, давайте знову пройдемо через чарівні ворота.

(Діти повертаються)

Фея Казки: Ось ми і в садочку. Сідайте зручно і давайте поглянемо, які знаки подарував нам Лісовичок, пограємо з ними. У кожного з вас лишився малюнок до казки, яку ви відгадали. Я буду показувати знак, а ви скажете, що забороняє робити цей знак і до чиєї казки він підходить.

Гра «Добери знак»

Фея Казки: Я гадаю, що ви добре запам'ятали ці правила і завжди будете їх виконувати і тоді з вами не трапиться лиха. А мені теж час повертатися у свою країну. До побачення, малята.

Тема: Наші улюбленці.

Мета:

Розвиток мовлення: вчити дітей складати описові розповіді за зразком вихователя, будувати речення граматично правильно побудовані; формувати вміння звуконаслідувати голоси тварин. Дати знання про користь від тварин.

Ускладнення: складати описові розповіді про домашніх тварин за схемою.

Ліплення: закріплювати вміння дітей ліпити предмети подовженої форми, що звужуються до одного кінця, злегка відтягуючи та звужуючи кінчик пальцями;

Ускладнення: дати можливість дітям самостійно обрати пластилін відповідного кольору до теми. Розвивати фонематичний слух, пізнавальний інтерес, логічне мислення, формувати екологічне мислення, свідоме ставлення до живої природи; вчити сприймати себе як частку навколишнього середовища. розвивати творче мислення й уяву, дрібну моторику пальців; виховувати чуйність та людяність, ініціативність у роботі.

Словникова робота: морська свинка, кролик, папуга, хутро, кігті, годівниця, куций хвіст.

Попередня робота: бесіда за ілюстраціями, спостереження за роботою в куточку природи за тваринами, загадки про тварин.

Матеріали: кролик, морська свинка, папуга, схеми для складання описової розповіді, пластилін, дощечки, вологі серветки.

Хід заняття

Вихователь: Діти, ось ми і прийшли до нашого куточка природи. Зараз ми в їхні будиночках приберемося, наведемо порядок, поспілкуємося з ними, але спочатку я пропоную відгадати декілька загадок:

«Вухатий має звичку капусту їсти і травичку» (Кролик)

Вихователь: Так, це звичайно кролик. А ви можете назвати його дикого родича? (Зайчик) А хто ще з домашніх тварин харчується травою?

(Відповіді дітей).

Вихователь: А ще що їдять ці тварини? (Відповіді дітей)

«Без усякої напругу скопіює всіх...» (Папуга)

Вихователь:

1. Де живуть папуги в дикій природі?
2. Чим живляться?
3. У якому випадку папужка починає імітувати людську мову?
4. Які умови необхідно створювати, щоб пташка була здорова та не нудьгувала?

(Відповіді дітей).

«Гладенька спинка у морської...» (Свинки)

Вихователь:

1. Як ви гадаєте, чому цю тваринку відносять до класу гризунів?
2. Які в неї зуби?
3. Чи може кролик, свинка чи навіть папужка поранити людину, яка опікується ними?
4. Яких застережних заходів треба вживати, щоб не завдати шкоди тваринам і уникнути травмування під час годування або прибирання клітки?

(Відповіді дітей).

Робота. Діти разом із вихователем прибирають в клітках, наливають водичку та підсипають їжу.

Фізкультхвилинка

Раз! Два! Час вставати. Будемо відпочивати –
 Три! Чотири! Присідаймо, швидко втому проганяймо.
 П'ять! Шість! Засміялись, кілька раз понахилялись.
 Сім! Вісім! Час настав повернутися до справ.

Вихователь: Д/г «Придумай слово на заданий звук» (к, с п)
 (Діти сідають на стільчики).

Вихователь: Діти, а зараз подивіться, будь ласка, на наших улюбленців, складіть розповідь про ту тваринку, яка вам найбільш сподобалась. Ось, послухайте мою розповідь.

Ось, у цьому будиночку живе кролик, якого звать Нафаня. У нього тепле, м'яке, біле, красиве хутро. На голові у нього довгі вушка, мордочка лагідна, має гострі зуби. На лапках кігті, за допомогою яких він захищається. Позаду у кролика куций хвіст. Тому його називають куцохвостий.

(Розповіді 2-3-х дітей)

Вихователь виставляє схему і пропонує старшим дітям скласти описову розповідь за схемою про домашніх тварин.

(Розповіді 2-3-х дітей)

Вихователь: Дітки, а давайте зараз з вами виліпимо із пластиліну овочі та фрукти для казкових тваринок.

Пальчикові вправи

Ой на дубі дві ворони, дві ворони-каркарони
 Кар - та - кар, кар - та - кар, влаштували тут базар.

(Діти середньої групи ліплять морквинки, згадуючи знайомі прийоми ліплення. А дітям старшої групи пропонується різнокольорові шматочки пластиліну для ліплення овочів та фруктів за власним задумом).

Вихователь:

Підсумок. Вихователь пропонує дітям скласти свої роботи в казковий куточок, помилуватися ними і пропонує відповісти на запитання: що сподобалось на занятті? Які добрі справи ми з вами сьогодні робили? А старшим дітям пропонує скласти невеличку розповідь з 3-4 речень про свій виліплений предмет.

(Відповіді дітей).

ДОДАТОК Д
КОДЕКС АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ
ЗДОБУВАЧА ВИЩОЇ ОСВІТИ ХЕРСОНЬСЬКОГО
ДЕРЖАВНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Я, **Мальцева Вікторія Миколаївна**, учасник(ця) освітнього процесу Херсонського державного університету, **УСВІДОМЛЮЮ**, що академічна доброчесність – це фундаментальна етична цінність усієї академічної спільноти світу.

ЗАЯВЛЯЮ, що у своїй освітній і науковій діяльності **ЗОБОВ'ЯЗУЮСЯ**:

– дотримуватися:

- вимог законодавства України та внутрішніх нормативних документів університету, зокрема Статуту Університету;
- принципів та правил академічної доброчесності;
- нульової толерантності до академічного плагіату;
- моральних норм та правил етичної поведінки;
- толерантного ставлення до інших;
- дотримуватися високого рівня культури спілкування;

– надавати згоду на:

- безпосередню перевірку курсових, кваліфікаційних робіт тощо на ознаки наявності академічного плагіату за допомогою спеціалізованих програмних продуктів;
- оброблення, збереження й розміщення кваліфікаційних робіт у відкритому доступі в інституційному репозитарії;
- використання робіт для перевірки на ознаки наявності академічного плагіату в інших роботах виключно з метою виявлення можливих ознак академічного плагіату;

– самостійно виконувати навчальні завдання, завдання поточного й підсумкового контролю результатів навчання;

– надавати достовірну інформацію щодо результатів власної навчальної (наукової, творчої) діяльності, використаних методик досліджень та джерел інформації;

– не використовувати результати досліджень інших авторів без використання покликань на їхню роботу;

– своєю діяльністю сприяти збереженню та примноженню традицій університету, формуванню його позитивного іміджу;

– не чинити правопорушень і не сприяти їхньому скоєнню іншими особами;

– підтримувати атмосферу довіри, взаємної відповідальності та співпраці в освітньому середовищі;

– поважати честь, гідність та особисту недоторканність особи, незважаючи на її стать, вік, матеріальний стан, соціальне становище, расову належність, релігійні й політичні переконання;

– не дискримінувати людей на підставі академічного статусу, а також за національною, расовою, статевою чи іншою належністю;

– відповідально ставитися до своїх обов'язків, вчасно та сумлінно виконувати необхідні навчальні та науково-дослідницькі завдання;

– запобігати виникненню у своїй діяльності конфлікту інтересів, зокрема не використовувати службових і родинних зв'язків з метою отримання нечесної переваги в навчальній, науковій і трудовій діяльності;

– не брати участі в будь-якій діяльності, пов'язаній із обманом, нечесністю, списуванням, фабрикацією;

– не підроблювати документи;

– не поширювати неправдиву та компрометуючу інформацію про інших здобувачів вищої освіти, викладачів і співробітників;

– не отримувати і не пропонувати винагород за несправедливе отримання будь-яких переваг або здійснення впливу на зміну отриманої академічної оцінки;

– не залякувати й не проявляти агресії та насильства проти інших, сексуальні домагання;

– не завдавати шкоди матеріальним цінностям, матеріально-технічній базі університету та особистій власності інших студентів та/або працівників;

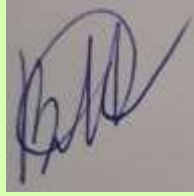
– не використовувати без дозволу ректорату (деканату) символіки університету в заходах, не пов'язаних з діяльністю університету;

– не здійснювати і не заохочувати будь-яких спроб, спрямованих на те, щоб за допомогою нечесних і

негідних методів досягати власних корисних цілей;

– не завдавати загрози власному здоров'ю або безпеці іншим студентам та/або працівникам.

УСВІДОМЛЮЮ, що відповідно до чинного законодавства у разі недотримання Кодексу академічної доброчесності буду нести академічну та/або інші види відповідальності й до мене можуть бути застосовані заходи дисциплінарного характеру за порушення принципів академічної доброчесності.

29.09.2021
(дата)

_____
(підпис)

Вікторія МАЛЬЦЕВА
(ім'я, прізвище)